

Ewaluacja instrumentu RLKS w województwie zachodniopomorskim w latach 2014-2020

STOWARZYSZENIE LOKALNA GRUPA DZIAŁANIA „PARTNERSTWO DRAWY Z LIDEREM WAŁECKIM”

RAPORT KOŃCOWY

Unia Europejska
Europejskie Fundusze
Strukturalne i Inwestycyjne

„Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa inwestująca w obszary wiejskie”,
Instytucja Zarządzająca PROW 2014-2020 - Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi.
"Europejski Fundusz Morski i Rybacki", Instytucja Zarządzająca PO Rybactwo i Morze 2014-2020 - Minister Gospodarki Morskiej i Żeglugi Śródlądowej.

Pracownia Badań Soma. Monika Kwiecińska-Zdrenka
TORUŃ, SIERPIEŃ 2022|

Spis treści

1. Streszczenie.....	2
2. Przedmiot badania. Cele i zakres badania	3
3. Metodologia badania i opis realizacji badania.....	4
Wielkość i dobór próby badawczej	5
4. Wyniki badania.....	6
4.1. Ocena wpływu na główny cel LSR	6
4.2. Ocena wpływu na kapitał społeczny	18
4.3. Przedsiębiorczość.....	21
4.4. Turystyka i dziedzictwo kulturowe.....	25
4.5. Grupy defaworyzowane	28
4.6. Innowacyjność.....	35
4.7. Projekty współpracy.....	36
4.8. Ocena funkcjonowania LGD	38
4.9. Ocena procesu wdrażania	41
4.10. Wartość dodana podejścia LEADER	44
5. Odpowiedzi na pytania badawcze	47
6. Wnioski i rekomendacje.....	53
Spis tabel i wykresów	55
Załączniki. Narzędzia badawcze	57
Mieszkańcy obszarów LGD (CAWI/ CATI).....	57
LGD (IDI)	63

Wykaz skrótów

APS – aktywna polityka społeczna

DR – analiza danych zastanych (desk research)

CATI – wywiady telefoniczne (computer assisted telephone interviews)

EFRR – Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego

EFS – Europejski Fundusz Społeczny

IDI – indywidualny wywiad pogłębiony (in-depth interview)

JST – jednostka samorządu terytorialnego

LGD – Lokalna Grupa Działania

LSR – Lokalna Strategia Rozwoju

OP – Oś Priorytetowa

PROW – Program Rozwoju Obszarów Wiejskich

RLKS – Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność

ZR – zrównoważony rozwój

1. Streszczenie

Niniejszy raport zawiera wyniki ewaluacji realizacji Lokalnej Strategii Rozwoju przez Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania „Partnerstwo Drawy z Liderem Wałęckim”.

Podstawy źródłowe badania to:

- dane zastane: sprawozdanie finansowe i rzeczowe LGD, Lokalna Strategia Rozwoju, dokumenty LGD (statut, regulaminy, ogłoszenia o naborach, itp.)
- dane zastane: statystyki publiczne
- wywiady kwestionariuszowe z mieszkańcami, z uwzględnieniem beneficjentów działań realizowanych na obszarze LSR
- wywiady indywidualne pogłębione z przedstawicielami LGD (Rady, Zarządu, Biura).

Badanie empiryczne realizowano w 2021 roku.

Raport uporządkowano tematycznie zgodnie z wytycznymi ministerialnymi, tj. w dziesięć działów:

- Ocena wpływu na główny cel LSR
- Ocena wpływu LSR na kapitał społeczny
- Ocena wpływu LSR na przedsiębiorczość
- Ocena wpływu LSR na turystykę i dziedzictwo kulturowe
- Ocena wpływu LSR na grupy defaworyzowane
- Poziom innowacyjności realizowanych działań
- Projekty współpracy
- Ocena funkcjonowania LGD
- Ocena procesu wdrażania LSR
- Wartość dodana podejścia LEADER

Raport zawiera także zbiorcze zestawienie odpowiedzi na postawione pytania badawcze, wnioski i rekomendacje, które będą przedmiotem dalszych konsultacji społecznych oraz wykorzystane narzędzia badawcze.

2. Przedmiot badania. Cele i zakres badania

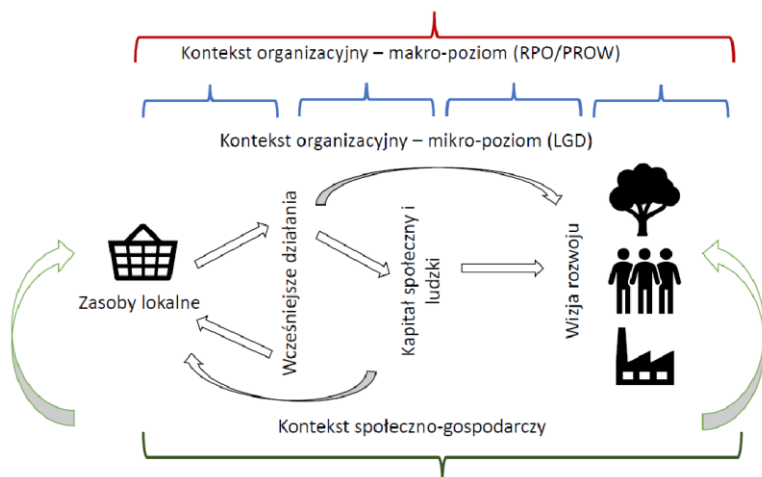
Przedmiotem badania jest instrument terytorialny Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność. Celem RLKS jest zmniejszenie poziomu ubóstwa i wykluczenia społecznego, zwiększenie potencjału gospodarczego oraz aktywności społecznej i zawodowej na obszarach problemowych objętych Lokalnymi Strategiami Rozwoju (LSR). Działania podejmowane w ramach RLKS mają służyć zaktywizowaniu lokalnych społeczności w zakresie kreowania i podejmowania przez nie różnego rodzaju inicjatyw oddolnych i umożliwią podniesienie zdolności do budowania kapitału społecznego, który jest znaczącym czynnikiem w kontekście poprawy konkurencyjności obszarów, na których brakuje miejsc pracy, pogarszają się warunki życia i kumulują się inne problemy społeczne.

Rozwój lokalny kierowany jest przez LGD, składające się z osób reprezentujących lokalne społeczno-gospodarcze interesy publiczne i prywatne.

Ocena sposobu wdrożenia i stosowania instrumentu RLKS powinna być dokonana **z uwzględnieniem pełnego kontekstu: organizacyjnego** (na poziomie LGD), **społeczno-gospodarczego** (specyfiki i możliwości rozwojowych na danym obszarze, w tym poziomu wykluczenia społecznego), **poziomu kapitału danej społeczności** (w postaci kapitału ludzkiego, społecznego, w tym wcześniejszych doświadczeń aktywizacyjnych i działania na rzecz społeczności owocujących poczuciem sprawstwa), **poziomu świadomości społecznej**, w szczególności **wizji rozwoju** (gospodarczego, społecznego i ekologicznego) oraz powiązania tych sfer. Podejście to obrazuje poniższy rysunek (rys. 1).

Przyjmujemy przy tym, że kontekst organizacyjny na poziomie programowym jest względnie sztywny, natomiast może być różny na poziomie poszczególnych LGD (założenia RLKS mogą być różnie realizowane). Kontekst społeczno-gospodarczy wpływa z jednej strony na kapitał ludzki (skalę wykluczenia społecznego), ale z drugiej strony determinuje też wizję rozwojową (można założyć, że na obszarach, na których silnie odczuwane są ubóstwo i wykluczenie, częściej brane są pod uwagę aspekty gospodarcze i społeczne rozwoju, z mniejszą uwagą dla rozwoju ładu ekologicznego). Istotnym dopełnieniem opisu przypadku powinno być rozpoznanie sposobu gromadzenia wcześniejszych doświadczeń – te wpływają na poziom kapitału społecznego i ludzkiego, a ten na fazę wdrażania instrumentu RLKS.

Rysunek 1. Uwarunkowania wdrażania RLKS

Źródło: opracowanie własne

Przyjęcie powyższych założeń prowadzi do przyjęcia schematu badania, które realizowane będzie w porządku i w sposób, który pozwoli odnieść się do wszystkich powyższych kwestii. Odtworzony zostanie kontekst organizacyjny na poziomie makro (analiza dokumentów źródłowych), jak również na poziomie mikro (sposób funkcjonowania LGD – wywiady LGD), odtworzenie kontekstu społecznego: uwarunkowań

społeczno-gospodarczych obszaru objętego RLKS (na podstawie analizy statystyk publicznych oraz wywiadów z JST) i zasobów społecznych i ludzkich (na podstawie wywiadów z mieszkańcami).

3. Metodologia badania i opis realizacji badania

W badaniu wykorzystane będą następujące metody badawcze:

1. Analiza dokumentów źródłowych (**desk research**)

Technika desk research polegająca na analizie danych zastanych, które przynoszą informacje ważne z perspektywy problematyki badania, lecz nie zostały wytworzone na jego potrzeby. Analiza obejmuje swoim zakresem:

- Dokumenty programowe,
- Dokumenty strategiczne,
- Dokumenty prawne regulujące rozwój lokalny i rewitalizację,
- Wytyczne, poradniki, podręczniki dla LGD,
- Analizy, raporty z ewaluacji dotyczących przedmiotu badania,
- Dokumentacja konkursowa, wypełnione karty oceny formalno-merytorycznej dla projektów z zakończoną oceną formalno-merytoryczną,
- Sprawozdania z realizacji Programu,
- Lokalne Strategie Rozwoju.

Analiza dostarczy wiedzy umożliwiającej ocenę kontekstu organizacyjnego na poziomie makro i mikro.

2. **CATI/CAWI - z (potencjalnymi) wnioskodawcami i beneficjentami** - mieszkańcami regionu.

Założono realizację min. 100 wywiadów z mieszkańcami obszaru każdej LGD (tu było to 107 wywiadów). Materiały te uzupełniano o kwestionariusze wypełnione on-line. W przypadku mieszkańców – link do ankiety elektronicznej umieszczony był na stronach internetowych LGD, natomiast link do ankiety dla osób, które uczestniczyły w naborach do końca roku 2021. Łącznie zrealizowano 46 wywiadów elektronicznych, w tym 36 z beneficjentami.

3. **IDI – z wybranymi celowo liderami lokalnymi z obszaru funkcjonowania LGD-ów**

Wywiady indywidualne pogłębione umożliwiają stworzenie warunków do tego, aby poza prezentacją faktów, badani mogli formułować oceny i je uzasadniać. Pozwoliło to na ustalenie w szczególności tych obszarów, które pozwolą na stworzenie rekomendacji zarówno operacyjnych, jak i strategicznych dotyczących przyszłej perspektywy finansowej.

Wielkość i dobór próby badawczej

Mieszkańcy (potencjalni wnioskodawcy i beneficjenci)

Przyjęto, że próba powinna z jednej strony dawać reprezentatywny obraz całego obszaru, ale jednocześnie powinna umożliwiać wnioskowanie dla każdego z obszarów LGD z osobna.

Lp.	Nazwa LGD	Mieszkańcy (CATI)	Mieszkańcy (CAWI)	Wnioskodawcy (CAWI)
1	Stowarzyszenie „Lider Pojezierza”	100	39	46
2	Stowarzyszenie Lokalnej Grupy Działania „Siła w Grupie”	100	66	58
3	Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania „Partnerstwo Drawy z Liderem Wałęckim”	107	46	36
4	Stowarzyszenie Szanse Bezdroży Gmin Powiatu Goleniowskiego	100	39	22
5	Stowarzyszenie „WIR” - Wiejska Inicjatywa Rozwoju	100	86	70
6	Stowarzyszenie Środkowopomorska Grupa Działania	100	118	87
7	Stowarzyszenie „Centrum Inicjatyw Wiejskich”	100	16	13
8	Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania „Gryflandia”	100	1	1
9	Lokalna Grupa Działania „Powiatu Świdwińskiego”	100	49	29
10	Stowarzyszenie Dolnoodrzańska Inicjatywa Rozwoju Obszarów Wiejskich”	100	0	8
11	Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania "Pojezierze Razem"	100	0	0
RAZEM		1107	460	370

Liderzy lokalni

Przyjęto założenie, że liderzy lokalni są zainteresowani wpływaniem na rozwój przez udział w pracach LGD. W efekcie przyjęto, że w każdym LGD badaniem objęte będzie po 5 osób reprezentujących:

- Zarząd LGD
- Radę LGD
- Biuro LGD

4. Wyniki badania

4.1. Ocena wpływu na główny cel LSR

Pytanie badawcze:

1. Jaki jest stopień osiągnięcia celu głównego i przypisanych do niego wskaźników LSR?

W Lokalnej Strategii Rozwoju przygotowanej z uwzględnieniem konsultacji społecznych wyróżniono dwa główne obszary problemowe, na których powinny koncentrować się działania LGD:

- Konkurencyjność gospodarki i tworzenie miejsc pracy
- Poprawa jakości życia mieszkańców obszaru w oparciu o lokalne zasoby

Tabela 1. Logika wyznaczonych celów szczegółowych LSR

Uwarunkowanie problemu	Zdiagnozowany problem	Problem szczegółowy	Cel główny	Cel szczegółowy	Grupa docelowa
Tereny działalności LGD należące do III strefy funkcjonalnej województwa zachodniopomorskiego (strefy gospodarki rolno-leśnej, selektywnej aktywizacji gospodarczej, w tym rozwoju turystyk). Tereny głównie przeznaczone pod działalność rolniczą, a także leśną, a nie intensywnego rozwoju ekonomicznej	Niski poziom konkurencyjności gospodarki	Niezadawalający rozwój przedsiębiorczości Wysoka stopa bezrobocia Bierność społeczna Dyskryminacja zawodowa kobiet Niezasadowne wykorzystanie potencjału rolnictwa (brak przetwórstwa) Wzrost ubóstwa	1. Konkurencyjność gospodarki i tworzenie miejsc pracy	1.1. Wspieranie innowacyjnej działalności gospodarczej	1.1.1. Osoby fizyczne 1.1.2 osoby fizyczne, 1.1.2 fizyczne, NGO's 1.1.3 Mieszkańcy obszaru LSR, rybacy
Sezonowość połowów Słabnące zainteresowanie zawodem rybaka Niska atrakcyjność zawodu rybaka Niska rentowność gospodarstw rybackich Słabo rozwinięte łańcuchy dostaw Brak zakładów przetwórstwa	Słabo wykorzystywany potencjał rybołówstwa	Niskie wykształcenie rybaków – niski poziom zaangażowania we współpracę Rosnące ryzyko bezrobocia i ubóstwa dla osób z sektora Zagrożenie kłusownictwem Niechętnie angażujące się we współpracę z organizacjami społecznymi i naukowymi środowisko rybackie		1.2. Reorientacja i różnicowanie działalności rybaków tworzenie miejsc pracy na obszarze LSR	1.2.1 , 1.2.2. Mieszkańcy obszaru LSR, rybacy 1.3. Mieszkańcy obszaru LSR, rybacy 1.4. Mieszkańcy obszaru LSR, rybacy
Tereny powojaskowe	Zdegradowane przestrzenie publiczne	Niska aktywność społeczna i publiczna	1. Poprawa jakości życia mieszkańców w obszarze w	2.1. Zagospodarowanie przestrzeni publicznych miejscowości w elementy sprzyjające włączeniu społecznemu	2.1.1. JST, gminy i powiaty 2.1.2. Mieszkańcy obszaru LSR, rybacy

Uwarunkowanie problemu	Zdiagnozowany problem	Problem szczegółowy	Cel główny	Cel szczegółowy	Grupa docelowa
Niska jakość infrastruktury turystycznej (bazy noclegowej Wielokulturowość jest zasobem, ale i barierą rozwoju)	Niewystarczająco wykorzystane zasoby lokalne: przyrodnicze, kulturowe (produkty lokalne, zabytki)	Stagnacja w rozwoju turystyki – nie przybywa turystów Niskie zróżnicowanie oferty turystyczno-wypoczynkowej	oparcie o lokalne zasoby	2.2. Promocja środowiskowych zasobów lokalnych	2.2.1 Mieszkańcy, organizacje Poza rządowe 2.2.2. +2.2.3. Mieszkańcy obszaru LSR, rybacy 2.3. Osoby zaangażowane we wdrażanie LSR 2.4. Mieszkańcy obszaru LSR, Beneficjenci

Źródło: Opracowanie własne na podstawie LSR

Budżet na realizację powyższych przedsięwzięć zamieszczamy poniżej:

Tabela 2. Budżet LSR na poszczególne zakresy wsparcia*

Zakres wsparcia	Wsparcie Finansowe PLN/dla PROW-EURO					
	PROW	RPO		PO RYBY	FUNDUSZ WIODĄCY	RAZEM EFSI
		EFS	EFRR			
Realizacja LSR (art. 35 ust. 1 lit. b rozporządzenia nr 1303/2013)	4 147 500,00 E	–	–	3 607 137, 24 zł	–	4147 500,00 E / 3 607137,24 zł
Współpraca (art. 35 ust. 1 lit. c rozporządzenia nr 1303/2013)	55 000 E	–	–	72 000, 00 zł	–	55 000 E/ 72 000,00 zł
Koszty bieżące (art. 35 ust. 1 lit. d rozporządzenia nr 1303/2013)	–	–	–	–	572 925,00 E	572 925,00 E/0,00 zł
Aktywizacja (art. 35 ust. 1 lit. e rozporządzenia nr 1303/2013)	–	–	–	–	84 375 E	84375 E/ 0,00 zł
RAZEM PO RYBY/ PROW	–	–	–	3679137,24 zł	–	3 679137, 24 zł /
	4202500 E	–	–	–	657 300 E	4 859 800,00 E

*ze względu na dwufunduszowość kwoty są podawane w złotych (dla PO Rybactwo i Morze) lub euro (dla PROW)

Niemal wszystkie operacje wykonano zgodnie z założonym budżetem. Wyjątkiem są tu jedynie trzy działania:

- Sieć dostaw i sprzedaży lokalnych produktów rybnych
- Infrastruktura obszaru
- Wsparcie przedsiębiorczości rybaków

Różnica między przyjętymi założeniami a poziomem realizacji to wynik kilku czynników: otrzymania przez LGD nagrody finansowej, przesunięć środków lub uwolnienia się nowych środków po np. rezygnacji. Poziom realizacji wskazuje jednak, że możliwe jest wykorzystanie w pełni budżetu przed rokiem 2023. Intensyfikować należy natomiast działania związane z tworzeniem sieci dostaw i sprzedaży lokalnych produktów rybnych.

Tabela 3. Postęp finansowy

Opis	Przedsięwzięcie	Założony budżet 2020 r	Realizacja budżetu - kwoty przyznane (PLN) 2020 r	Realizacja budżetu (%) 2020 r	Założony budżet 2021 r (aktualny budżet)	Realizacja budżetu - kwoty przyznane (PLN) 2021 r	Realizacja budżetu (%) 2021 r (realizacja w % w porównaniu do aktualnego budżetu)
1. Konkurencyjność gospodarki i tworzenie miejsc pracy	Nowe innowacyjne źródła dochodu	7 320 000,00	5 715 396,98	78,08%	7 920 000,00	5 490 790,00	69,33%
	Program aktywizacji mieszkańców (grupy defaworyzowane)	73 058,68	73 058,68	100,0%	73 058,68	73 058,68	100,00%
	Sieć dostaw i sprzedaży lokalnych produktów rybnych	792 000,00	359 472	50%	792 000,00	224 236,00	28%
	Wsparcie przedsiębiorczość i rybaków	1 008 000,00	795 566,00	76%	1 008 000,00	655 341,00	65%
2. Poprawa jakości życia mieszkańców obszaru w oparciu o lokalne zasoby	Infrastruktura obszaru	5 010 000,00	3 847 289,23	76,79%	7 720 000,00	4 421 243,35	57,27%
	Odnowa i rozwój wsi miast w oparciu o dziedzictwo rybactwa	1 440 000,00	1 897 702,00	132%	1 459 766,24	1 897 702,00	130%
	Promocja i zachowanie dziedzictwa lokalnego	520 000,00	813 671,16	156,48%	776 941,32	607 855,93	78,24%

	Nie dla kłusownictwa	180 000,00	187000	103,89%	187 000,00	187000	100,00%
	Edukacja "rybna" mieszkańców obszarów	180 000,00	282 283,00	156,82%	160 371,00	160 371,00	100,00%

Analiza wskaźników rezultatu i produktu potwierdza wcześniejsze obserwacje. Do końca 2021 roku nie udało się zrealizować tylko celów związanych z następującymi przedsięwzięciami:

- Nowe innowacyjne źródła dochodu
- Wspieranie innowacyjnej działalności gospodarczej
- Reorientacja i różnicowanie działalności rybaków
- Wsparcie przedsiębiorczości rybaków

Są to przedsięwzięcia, dla których ogłaszano nabory w okresie po zakończeniu okresu objętego ewaluacją – nie ma ryzyka, że cele te nie zostaną osiągnięte w pełni (m.in. już pełni wykorzystano środki przeznaczone na wsparcie przedsiębiorczości rybaków). Dodatkowo, zmieniły się warunki osiągnięcia części tych wskaźników, bowiem zmienił się budżet na przedsięwzięcia (tak jest np. w przypadku nowych innowacyjnych źródeł dochodu).

Natomiast badani zwracają uwagę, na trudności, jakich przysparzała dotąd ich realizacja:

„To jest specyfika sektora (rybackiego). Nic takiego się nie wydarzyło. Wydawać by się mogło, że z względu na specyfikę pojezierza powinno się roić od tego typu działalności, a tak się nie dzieje. Być może nie ma świadomości potrzeb (potencjalnych odbiorców) i chęci zmiany. Wydawało się nam, że brak rozwoju tego sektora wynika z braku możliwości pozyskania środków, a jednak nie. [...] Może zadziałałby pilotaż jakiś – jedno udane przedsięwzięcie i może zadziałałby efekt domina. Staramy się w związku z tym namówić potencjalnych beneficjentów, pomóc w przygotowaniu, popilotować, może spowodowałoby to zwiększenie zainteresowania?” [IDI3_1].

Przypuszczenie o tym, że bariery dla osiągnięcia założonych celów jest mentalność potencjalnych beneficjentów potwierdza także inny badany:

„Poprzednio też zakładaliśmy działania u rybaków, które służyły podnoszeniu kompetencji i z tym był problem. Myśleliśmy, że gospodarstwa rybackie, skoro często brak jest spadkobierców albo np. następców prawnych, czy osób, które by to dziedziczyły, będą zainteresowane kształceniem tych młodych rybaków. Natomiast widzimy, że to w ogóle nie miało odzwierciedlenia. Zrezygnowaliśmy z tego działania w ogóle, na rzecz właśnie wsparcia przedsiębiorców rybackich. Także nam też to pięknie szło i też cała pula zeszła” [IDI3_3].

Wskaźniki rezultatu w większości zostały w pełni zrealizowane. Są i takie, w których uzyskane efekty są spektakularnie większe od założonych – przykładem jest liczba utworzonych (210%) i utrzymanych (710%) miejsc pracy.

Nie udało się osiągnąć tych wskaźników rezultatu, które wiążą się w wieloetapowością działań. Do tych wskaźników należą:

- Przychody ze sprzedaży produktów rybnych podmiotów sektora rybackiego (roczne)
 - zależne od wcześniejszego wsparcia sektora, które zwiększyło się od 2022 roku

- Liczba osób korzystających z nowej lub zmodernizowanej infrastruktury technicznej drogowej w zakresie włączenia społecznego
 - Inwestycje te zrealizowano z naddatkiem - 125%
- Liczba godzin pracy wolontariuszy zaangażowanych w realizację operacji (promocja lokalnej kultury i dziedzictwa lokalnego)
 - Operacje tę podjęto zgodnie z założeniami, mimo ograniczeń pandemicznych (te jednak wykluczały możliwość zaangażowania wolontariuszy)
- Liczba uczestników działań służących zachowaniu, upowszechnianiu oraz promocji rybackiego dziedzictwa kulturowego
 - Projekty te (4) zrealizowano zgodnie z założeniami, jednak z uwagi na pandemię nie mogły one angażować mieszkańców
- Osoby korzystające z infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej, kulturalnej
 - Inwestycje w tę infrastrukturę są w fazie realizacji.

Tabela 4. Wskaźniki rezultatu – postęp rzeczowy

Wskaźnik rezultatu	Założona wartość wskaźnika na koniec 2020 roku	Osiągnięta wartość (%)	Założona wartość wskaźnika na koniec 2021 roku	Osiągnięta wartość (%)
1.1.Liczba utworzonych miejsc pracy	56	85,45%	56	88%
1.1.Liczba osób przeszkolonych	600	100%	600	100%
1.1.Liczba osób oceniających szkolenie jako adekwatne do oczekiwań	450	77%	450	77%
1.1.Liczba utworzonych miejsc pracy	10	0%	10	210%
1.1.Liczba utrzymanych miejsc pracy	10	0%	10	710%
1.2.Przychody ze sprzedaży produktów rybnych podmiotów sektora rybackiego (roczne)	2,00	0%	2,00	100%
1.2.Liczba utworzonych lub utrzymanych miejsc pracy poza sektorem rybołówstwa	10	0%	10	23%
1.3.Liczba osób korzystających z nowej lub zmodernizowanej infrastruktury technicznej drogowej w zakresie włączenia społecznego	92000	0%	92000	100%
1.3.Osoby korzystające z infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej, kulturalnej	45000	17%	45000	100%
1.3.Liczba korzystających (w ciągu pierwszych 12	30000	0%	30000	54%

miesiący od daty zakończenia inwestycji) z wybudowanych utworzonych, przebudowanych, wyremontowanych, wyposażonych lub oznakowanych obiektów infrastruktury turystycznej				
2.2.Liczba uczestników wydarzeń kulturalnych w ciągu roku	30000	0%	30000	54%
2.2.Liczba godzin pracy wolontariuszy zaangażowanych w realizację operacji	1500	0%	1500	100%
2.2.Liczba urzędów i organizacji wyposażonych w sprzęt do walki z kłusownictwem	3	33%	3	33%
2.2.Liczba uczestników działań służących zachowaniu, upowszechnianiu oraz promocji rybackiego dziedzictwa kulturowego	30000	2%	30000	100%

Niemal wszystkie wskaźniki produktu zostały osiągnięte lub przekroczyły założoną skalę w okresie poddanym ewaluacji. Do końca 2021 roku nie udało się jedynie zrealizować inwestycji w budowanie lub przebudowy obiektów infrastruktury rekreacji i sportowej. Warto jednak zauważyć, że brak części z tych inwestycji, chociaż ważna dla lokalnej społeczności, została zrekompensowana przewyższających oczekiwania działań związanych z rewitalizacją i tworzeniem infrastruktury turystycznej dostępnej nie tylko dla turystów, ale także dla lokalnej społeczności.

Podkreślimy dodatkowo, że część wskaźników nie została w pełni zrealizowana, ponieważ po przesunięciu środków zwiększyły się ich wartości.

Tabela 5. Wskaźniki produktu – postęp rzeczowy

Wskaźnik produktu	Założona wartość wskaźnika na koniec 2020 roku	Osiągnięta wartość (%)	Założona wartość wskaźnika na koniec 2021 roku	Osiągnięta wartość (%)
1.1Liczba zrealizowanych operacji polegających na utworzeniu nowego przedsiębiorstwa	40	145%	56	88%
1.1Liczba zrealizowanych operacji ukierunkowanych na innowacje	8	475%	8	100%
1.1Liczba operacji polegających na utworzeniu nowego przedsiębiorstwa (grupy defaworyzowane)	15	207%	15	167%
1.1.1.Liczba zrealizowanych	22	77%	24	54%

operacji polegających na rozwoju istniejącego przedsiębiorstwa				
1.1.Liczba szkoleń	33	136%	33	136%
1.2.Liczba podmiotów uczestniczących w projektach polegających na budowaniu więzi pomiędzy sektorem rybołówstwa, restauracjami, sprzedawcami detalicznymi i lokalną społecznością	5	60%	5	20%
1.2.Liczba nowych działalności utworzonych przez rybaków poza sektorem rybackim	7	114%	7	114%
2.1Długość wybudowanych lub przebudowanych dróg	2	127%	2	125%
2.1Liczba nowych obiektów infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej	10	60%	27	26%
2.1Liczba przebudowanych obiektów infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej	12	100%	17	35%
2.1.Liczba nowych, rozbudowanych lub wyposażonych budynków i budowli, punktów widokowych, pomostów, miejsc biwakowych, przystani	7	171%	7	129%
2.1.Liczba zabytków poddanych pracom konserwatorskim lub restauratorskim	4	100%	4	50%
2.2Liczba wydarzeń/imprez	8	125%	10	90%
2.2Liczba zrealizowanych operacji obejmujących wyposażenie miejsc mających na celu szerzenie lokalnej kultury i dziedzictwa lokalnego	1	100%	1	100%
2.2.Liczba podmiotów wspartych w ramach operacji obejmujących wyposażenie miejsc mających na celu szerzenie lokalnej kultury i dziedzictwa lokalnego	1	100%	1	100%
2.2.Liczba zrealizowanych projektów współpracy międzynarodowej	2	50%	2	50%
2.2.Liczba projektów	1	100%	1	100%

współpracy krajowej				
2.2.Liczba sprzętu lub urządzeń do walki z kłusownictwem	3	133%	3	100%
2.2.Liczba projektów służących zachowaniu, upowszechnianiu oraz promocji rybackiego dziedzictwa kulturowego	5	140%	4	100%
2.2.Liczba projektów współpracy	1	100%	1	100%

Tak jak we wszystkich LGDach województwa realizacja działań na obszarze LSR nie mogła być równomierna, zależy bowiem od aktywności i potencjału społeczności poszczególnych gmin. Wyraźnie niższa była aktywność w gminach: Człopa, Tuczo oraz Mirosławiec.

Tabela 6. Rodzaje realizowanych działań w podziale na gminy – liczba projektów realizowanych w poszczególnych gminach

Przedsięwzięcie	gmina										razem
	Czaplinek	Człopa	Drawno	Drawsko Pomorskie	Kalisz Pomorski	Mirosławiec	Tuczo	Wałcz - obszar wiejski	Wierzbnowo	Złocień	
1.1.1.	8	2	6	19	2	1	0	10	6	10	64
2.1.1.	5	4	4	6	4	4	3	6	4	9	49
2.1.2.	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1
2.2.1	0	0	0	14	0	0	0	0	0	0	14
2.2.2.	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
razem	14	6	11	39	6	5	3	16	10	19	129

Aktywność potencjalnych beneficjentów na obszarze LGD była bardzo wysoka. Wskazuje na to bardzo wysoka liczba (aż 251) przyznanych dotacji. Niewątpliwie jest to nieprzypadkowe i jest wynikiem wysokiej aktywności pracowników Biura LGD: „**LGD wykonuje kawał dobrej roboty i z promocją i z tym dotarciem do osób jest bardzo dobrze. Lokalna grupa wychodzi do beneficjentów. Spotkań z nimi jest bardzo dużo, są w poszczególnych gminach. Sami je inicjujemy, ale przyjeżdżamy też na życzenie organizacji. Drzwi LGDu są otwarte dla potencjalnych zainteresowanych. Wsparcie jest bardzo skuteczne – trafiają do nas osoby, które nie mają w ogóle doświadczenia w opracowywaniu wniosków, a po spotkaniach z naszymi doradcami, są w stanie je samodzielnie przygotować (nie są w tym wyręczani). To jest okupione wieloma godzinami konsultacji - kierowania, poprawiania, tłumaczenia, pokazywania wzorów. To jest kawał dobrej roboty. Wsparcie beneficjenci mają ogromne**” [IDI3_1].

Wśród beneficjentów najbardziej aktywni byli sami mieszkańcy występujący jako osoby fizyczne lub jako przedsiębiorcy. Nieco mniej aktywne były stowarzyszenia mieszkańców (organizacje pozarządowe) – te w wielu projektach zostały zastąpione w roli beneficjentów przez ośrodki kultury, co jest zasadne ze względu na charakter postawionych celów działania. Niską aktywność organizacji pozarządowych można wiązać z ich niskim potencjałem kadrowym i finansowym.

Tabela 7. Rodzaje realizowanych działań w podziale na rodzaje beneficjentów – liczba projektów realizowanych przez poszczególnych beneficjentów

Przedsięwzięcie	beneficjent							razem
	Jednostka samorządu terytorialnego	Podmiot publiczny	Osoba fizyczna	Przedsiębiorca	Organizacja pozarządowa	Grupa nieformalna	Kościół, związek wyznaniowy	
1.1.1.			62					62
1.1.2			18		3			21
1.1.3				2				2
1.2.1				13 (1)				13 (1)
2.1.1	57			2			(1)	59 (1)
2.1.2	14							14
2.2.1	8 (5)	7 (1)	1		7(1)		2	25 (7)
2.2.2					1			1
2.2.3		5						5
Rozwój działalności				41				41
razem	79 (5)	19 (1)	81	58 (1)	8 (1)	0	2 (1)	243 (8)

*w nawiasie umieszczono operacje wybrane, ale znajdujące się poza limitem środków

W okresie realizacji LSR zachodziły procesy społeczno-demograficzne, których część może powodować, że nie wszystkie założenia LSR możliwe były do realizacji. Przeszkodą byłoby z pewnością zauważalne w niemal wszystkich gminach zmniejszenie się liczby mieszkańców przy jednoczesnym postępującym starzeniu się ludności, co przy ujemnym przyroście naturalnym powoduje kurczenie się grupy mieszkańców w wieku produkcyjnym, do których kierowano istotną część działań.

W gminach, gdzie liczba ludności wzrosła wyraźnie zauważalna jest też tendencja opuszczania przez mieszkańców obszarów miejskich i zamieszkiwania na obrzeżach miast, skorzystały na tym gminy Drawsko Pomorskie obszar wiejski, Kalisz pomorski Obszar wiejski, Złocieniec obszar wiejski zyskując nowych mieszkańców.

Tabela 8. Sytuacja społeczno-demograficzna na obszarze LGD

Wskaźnik kondycji gminy		Liczba ludności ogółem	Ludność w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym	Odsetek osób w wieku 65 lat i więcej w populacji ogółem	Liczba ludności – zmiana na 1000 mieszkańców	Saldo migracji ogółem	Przyrost naturalny na 1000 ludności	Współczynnik feminizacji
Czaplinek	2015	11942	59,2	14	-7,2	0		100
	2020	11740	65,6	18	-10,7	-13	-3,54	100
Różnica		-202	6,4	4	-3,5	-13	-3,54	0
Człopa	2015	5051	57,3	13,6	1	0		104
	2020	4871	61,3	17	-4,1	-18	-7,19	106
Różnica		-180	4	3,4	-5,1	-18	-7,19	2
Drawno	2015	5177	52,9	14,3	-8,6	0		105
	2020	4993	61	18,6	-11,9	-28	-6,39	105
Różnica		-184	8,1	4,3	-3,3	-28	-6,39	0
Drawsko Pomorskie	2015	16437	58,8	15	-5,9	0		106
	2020	17008	66,2	18,8	-9,7	-68	-4,86	104
Różnica		571	7,4	3,8	-3,8	-68	-4,86	-2
Kalisz Pomorski	2015	7349	61,1	13	-2,2	0		106
	2020	7330	66,5	15,6	-5,7	-34	-2,99	96
Różnica		-19	5,4	2,6	-3,5	-34	-2,99	-10
Mirostawiec	2015	5516	60,1	12,6	-2,5	0		104
	2020	5352	65,1	16,4	-9,3	-28	-4,64	107
Różnica		-164	5	3,8	-6,8	-28	-4,64	3
Tuczno	2015	5026	58,5	14,5	-7,5	0		102
	2020	4871	66,8	18,6	-3,9	-7	-3,68	101
Różnica		-155	8,3	4,1	3,6	-7	-3,68	-1

Wskaźnik kondycji gminy		Liczba ludności ogółem	Ludność w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym	Odsetek osób w wieku 65 lat i więcej w populacji ogółem	Liczba ludności – zmiana na 1000 mieszkańców	Saldo migracji ogółem	Przyrost naturalny na 1000 ludności	Współczynnik feminizacji
Wałcz - obszar wiejski	2015	12732	52,6	11,3	4,5	0		97
	2020	12664	58,9	14,2	-1	-12	-1,03	97
Różnica		-68	6,3	2,9	-5,5	-12	-1,03	0
Wierzchowo	2015	4353	56	13,8	-1,2	0		106
	2020	4192	63,1	18,4	-12	-17	-3,55	104
Różnica		-161	7,1	4,6	-10,8	-17	-3,55	-2
Złocieniec	2015	15410	55,5	14,8	-0,1	0		105
	2020	16212	64,8	18,4	-9	-71	-6,06	103
Różnica		802	9,3	3,6	-8,9	-71	-6,06	-2

Wysoki poziom realizacji założonych celów zmusza do zadania pytania o to, na ile cele te pozostają aktualne. Sformułowane wcześniej cele były trafne, także w odbiorze przedstawicieli LGD. Wydaje się, że cele są nadal aktualne: *„Tym bardziej, że na bieżąco te cele aktualizowaliśmy. Nie można było inaczej do tego podejść. Obszary, które wcześniej były wyznaczone nadal potrzebują bardzo dużej ilości pieniędzy. Czekają nas jeszcze lata inwestycji w te dziedziny”* [IDI3_1]. Przywołaną opinię potwierdza także inny badany: *„Wciąż jest to nienasycony rynek. Ciągłe mamy telefony z pytaniami o dalsze nabory, co oznacza, że jest duże zainteresowanie. Teraz także są pytania o wsparcie dla sektora rybackiego. Także myślę, że te główne cele są nadal aktualne”* [IDI3_3].

Sukcesy LGD – bardzo wysoka skuteczność w osiągnięciu wyznaczonych celów, bardzo skuteczne i regularne nabory – zostały dostrzeżone nie tylko na poziomie ewaluacji, ale także na poziomie zewnętrznym (LGD został dwukrotnie nagrodzony). Sami badani mówią o tym: *„Realia przerosły nasze oczekiwania. Poza celami i wskaźnikami zapisanymi w LSR cały wysiłek być skierowany na takie ogólne cele jak poprawa jakości życia i przeciwdziałanie bezrobociu. Udało nam się to osiągnąć. Mamy najwyższy wskaźnik w województwie, jeśli chodzi o utworzone miejscami pracy. To samo się dotyczy liczby zakontraktowanych umów. ‘Przestrzeliliśmy’ samych siebie.”* [IDI3_3].

Wśród barier, na jakie natrafiono w realizacji LSR wymieniano:

- Zmiany administracyjne, jakie zaszły w trakcie realizacji LSR
- Duże różnice w aktywności społecznej na obszarze realizacji LSR (m.in. niska aktywność społeczna w gminach Człopa i Tuczo)
- Nie w pełni adekwatne rozwiązania administracyjne (różnice w czasie, jaki przysługuje na poszczególne czynności LGD, wnioskodawcom i Urzędowi Marszałkowskiemu)
- Za mało czasu dla LGD na przeprowadzanie wszystkich procedur ze względu na duże zainteresowanie naborami
- Nadmierne obciążenie pracowników

4.2. Ocena wpływu na kapitał społeczny

Pytania badawcze:

2. Jaki jest wpływ LSR na kapitał społeczny, w tym w szczególności na aktywność społeczną, zaangażowanie w sprawy lokalne?
3. W jaki sposób należałoby wspierać rozwój kapitału społecznego w przyszłości?

W programie łącznie udzielono wsparcia 8 przedsięwzięciom realizowanym przez organizacje pozarządowe. Wiąże się to z jednej strony ze słabością tych organizacji, ale częściej z możliwością sięgania przez nie po inne środki, których skala jest bardziej adekwatna do zakresu ich działań:

“W większości obszaru jest dosyć dobrze. Są lokalni liderzy, jest współpraca z nimi. Są niektóre miejscowości, które są specyficzne. Tylko tam nie potrafimy jeszcze uruchomić tej aktywności oddolnej, społecznej.”

Obserwowalna jest jednak zmiana:

„Muszę przyznać, że parytet się zmienił. Przedtem większości gmin był problem z aktywnością, teraz dotyczy to 2, 3 gmin z naszego obszaru. Trudno do nic dotrzeć bezpośrednio, ale włączamy je przez samorząd. Większość współpracuje bardzo dobrze. Wyrazem tego jest ostatni konkurs ‘Działaj Lokalnie’ – zabrakło wniosku z jednej z gmin, ale apel (i przedłużenie o 2-3 dni naboru wniosków) wystarczyło, żeby nie została biała plama. To wyraz dużej aktywności.” [IDI3_3]

Statystyki publiczne wyraźnie potwierdzają, że od momentu powstania LGD-ów korzystnie zmieniała się dynamika powstawania NGO-sów. Przykładami na to są gminy: Czaplinek oraz Wałcz. W zestawieniu wyróżnia się również gmina Złocieniec, w której po okresie długiej stagnacji (lata 2016-2018) w latach 2019 - 2020 powstało aż 9 nowych organizacji na 10.000 mieszkańców, a łącznie w analizowanym okresie 14. Tę pozytywną zmianę niewątpliwie należy powiązać z powstaniem i działalnością LGD-u, które znacząco wspierają rozwój NGO-sów na badanym obszarze. Zauważają to także badani: *“Bardzo dobrze współpracuje się nam z organizacjami pozarządowymi. Część bezpośrednio nawet się do nas zwraca z pomocą o coś. Kładziemy nacisk również na wspieranie lokalnych liderów i małych organizacji pozarządowych. Realizujemy zresztą od 2008 roku inny projekt, taki typowo oddolny, miękki: ‘Działaj Lokalnie’. Program jest przeznaczony dla organizacji, liderów obecnych i młodych.” [IDI3_3]*

Najślabsze pod względem liczby działających organizacji pozarządowych jest gmina Człopa, w której aż do 2020 roku nie powstała w ostatnich latach żadna organizacja na 10 tys. mieszkańców. Trzeba jednak zauważyć, że gmin, w których funkcjonuje niewiele organizacji (1 w przeliczeniu na 10 tysięcy mieszkańców) jest więcej (Drawno, Kalisz Pomorski, Wierzchowo) – wszystkie te gminy wymagają dalszego wzmacniania kapitału społecznego mieszkańców i intensyfikowania włączania mieszkańców w działania społeczne (zgodnie z założeniami programu LEADER oddolność działań i zaangażowanie podmiotów lokalnych jest kluczowa dla powodzenia programu rozwojowego).

Tabela 9. Nowo zarejestrowane fundacje, stowarzyszenia, organizacje społeczne na 10 tys. mieszkańców

Rok		2015	2016	2017	2018	2019	2020	średnio
Gmina	Czaplinek	2	1	4	4	2	2	2,5
	Człopa	0	0	0	0	0	2	0,3
	Drawno	0	8	0	2	0	2	2,0
	Drawsko Pomorskie	4	2	2	2	2	2	2,3
	Kalisz Pomorski	3	1	1	3	1	0	1,5
	Mirosławiec	0	2	4	2	2	0	1,7
	Tuczno	0	2	0	4	2	0	1,3
	Wałcz -obszar wiejski	2	1	2	1	2	2	1,7
	Wierzchowo	0	2	0	0	5	2	1,5
	Złocieniec	2	1	3	2	2	1	1,8

Problemem, na jaki zwracają uwagę badani jest jednak nie tyle dynamika powstawania organizacji, ale ich rzeczywisty poziom aktywności oraz ich potencjał (doświadczenie, wielkość, sposób finansowania, zasoby kadrowe, itp.):

*“Na terenie naszego powiatu Drawskiego samego jest około 300 organizacji prorządowych, i drugie tyle w regionie Wałeckim. Ale **spośród wielu organizacji tylko kilka jest aktywnych, które są w stanie sięgnąć i wykorzystać te środki**. Organizacje pozarządowe działają na ogół w oparciu o wolontariat i to są działania społeczne. Niewiele organizacji stać na to, żeby opłacać księgowość lub biuro, a to uniemożliwia operowanie tak dużymi środkami. W efekcie tylko doświadczone organizacje sięgają po te środki. [...] Oczywiście małe sięgają po inne środki i na przykład z Programu „Działaj Lokalnie” lub z Programu Społecznik - to są dla nich pieniądze, oni są w stanie te środki wykorzystać na dany projekt, czyli liczą siły na zamiary” [IDI3_1].*

Wzrost liczby organizacji pozarządowych można tłumaczyć wysoką potrzebą angażowania się mieszkańców w sprawy wspólne. Niemal 2/3 mieszkańców deklarowała, że uczestniczyli oni w działaniach na rzecz spraw wspólnych lub innych mieszkańców. **Prawie połowa z nich zrobiła to pod wpływem zachęty ze strony LGD.**

Tabela 10. Aktywność na rzecz lokalnej społeczności i wpływ LGD na aktywność społeczną

Aktywność na rzecz lokalnej społeczności	tak	nie
Doświadczenie w podejmowaniu P. działań na rzecz innych mieszkańców gminy lub wspólnych spraw	72,6	27,4
Doświadczenia w działaniach na rzecz wspólnych, do których zachęciła Lokalna Grupa Działania	30,1	69,9

Warto przy tym przyglądać się źródłom tych postaw, w tym tego, czy mają oni poczucie sprawczości, to jest towarzyszy im przekonanie, że od ich działań zależą zmiany zachodzące w ich lokalnej społeczności. W przypadku badanych z obszaru LSR zauważamy, że prawie połowa z nich nie ma poczucia, że może mieć wpływ na to, co dzieje się w ich własnej miejscowości i w życiu gminy. Takie przekonania mogą znacząco wpływać na preferowane rodzaje aktywności – mieszkańcy będą bardziej skłonni do działań, których efekty będą dla nich bezpośrednio obserwowalne i odczuwalne. Wśród pozostałych przeważają głosy, że sytuacja ich miejscowości i gminy zależy również od ich działań. Niewątpliwie LGD odegrało znaczącą rolę dla kształtowania takich postaw.

Tabela 11. Poczucie wpływu na lokalną społeczność

Twierdzenie, które określa postawę badanego	tak	nie wiem	nie
tacy jak Pan(i) mają wpływ na życie wsi/miejscowości	37,0	13,0	50,0
tacy jak Pan(i) mają wpływ na życie gminy	38,4	14,4	47,3

Jednocześnie, należy zauważyć, że nawet przy obecnie umiarkowanej aktywności mieszkańców, podzielają oni przekonanie, że współdziałanie z innymi ma sens – pozwala pomóc potrzebującym (zdaniem 93,2%) i wpływać na kierunek zmian w gminie (78,8%).

Tabela 12. Ocena współdziałania, jako narzędzia pomocy innym – potrzeba angażowania

Twierdzenie, które lepiej określa postawę badanego:	Procent
1. tacy jak ja działając z innymi mogą pomóc potrzebującym	93,2
2 tacy jak ja nawet działając z innymi nie mogą pomóc potrzebującym	6,8
Razem	100,0

Część mieszkańców zapytana o to, co mogłoby zachęcić ich deklarują, że nie ma takich środków, które byłyby wystarczająco perswazyjne – nie mają potrzeby angażowania się, nie mają na to czasu, są zaabsorbowani problemami swoimi i swojej rodziny oraz zaspokojeniem potrzeb podstawowych. Pozostali wskazują na kilka spraw, które mogłyby ich zachęcić:

- pełna i rzetelna informacja o powodach, celach i spodziewanych rezultatach działań
- przekonanie, że pomoc jest potrzebna
- przekonanie/ potrzeba pewności, że projekty, w które się angażują są ważne dla lokalnej społeczności, będą sprawnie i do końca realizowane oraz przyniosą oczekiwane rezultaty
- uwiarygodnienie akcji przez liderów lokalnych (np. gminę); pozyskanie do realizacji projektów doświadczonych i wiarygodnych wykonawców
- współpraca z lokalnym samorządem („który oddolnych inicjatyw nie będzie traktował jak konkurencji”)
- możliwość integracji i częstej wymiany doświadczeń z innymi mieszkańcami, częste, regularne spotkania
- zminimalizowanie obciążeń biurokratycznych (pozyskanie wsparcia na etapie procedur formalnych, doradztwo prawne, życzliwość i pomoc urzędników)
- otwartość na nowe pomysły organizatorów działań prospołecznych.

Tabela 13. Ocena współdziałania, jako narzędzia zmiany w społeczności lokalnej – potrzeba angażowania

Twierdzenie, które lepiej określa postawę badanego:	Procent
1. tacy jak ja działając z innymi mogą wpływać na to, jak zmienia się nasza gmina	78,8
2 tacy jak ja nawet działając z innymi nie mogą wpływać na to, jak zmienia się nasza gmina	21,2
Razem	100,0

Rola LGD w zwiększaniu kapitału społecznego obszaru LGD jest niewątpliwa (świadczy o tym coraz intensywniejsza współpraca z organizacjami pozarządowymi oraz wszystkie działania kierowane do liderów lokalnych). LGD stało się także rozpoznawalnym partnerem działań dla jednostek samorządu lokalnego, co daje szansę na to, że rola LGD w budowaniu kapitału społecznego będzie rosła [IDI3_3].

4.3. Przedsiębiorczość

Pytania badawcze:

4. W jakim stopniu realizacja LSR przyczyniła się do rozwoju przedsiębiorczości?
5. Czy i w jaki sposób wspieranie przedsiębiorczości w ramach kolejnych edycji LSR jest wskazane?

Ponad połowa mieszkańców (60,3%) dostrzega istotne zmiany infrastrukturalne, które nie tylko wpływają na jakość życia na obszarze LGD, ale także na możliwości rozwoju przedsiębiorczości (**w ramach realizacji LSR powstały 53 firmy, a 18 sięgnęło po środki na rozwój**). W opinii 41,8% badanych wzrosła liczba nowopowstałych przedsiębiorstw a wraz z nią ilość ofert pracy (48,6%). Rosnąca liczba przedsiębiorstw to, bez wątpienia, efekt możliwości uzyskania dofinansowania, zwłaszcza z LGD. Przy tym „Mam możliwość porównania tych pierwszych wniosków, które były oceniane i obecnych - to jest zmiana diametralna na lepsze. **Beneficjenci są bardziej przygotowani, bardziej świadomi tego po co aplikują. Mam wrażenie, że wcześniej było tak, że przedsiębiorcy po prostu składali wnioski po to, żeby pieniądze wziąć, a teraz składają konkretne projekty po to, żeby rzeczywiście rozwijać swoją działalność lub ją rozpocząć**” [IDI3_1]. Duże zainteresowanie przedsiębiorców sięganiem po te środki można wiązać z elastycznością LGD, przejawiającą się między innymi w podniesieniu wysokości premii z 50 na 100 tys. złotych. Wydaje się, że w trakcie realizacji LSR zmieniał się klimat społeczny i gospodarczy: „nie mieliśmy problemu nawet z rozwijaniem działalności gospodarczej, gdzie wcześniej [w poprzedniej perspektywie – SOMA] nie było interesujące dla beneficjenta wsparcie w wysokości 50% dofinansowania. Natomiast teraz widzimy ten warunek i warunki związane z zatrudnieniem i tak te środki są interesujące dla ludzi.” [IDI3_3].

Ponad połowa badanych mieszkańców (61%) zauważa, że w ostatnich latach wzrastały nakłady na infrastrukturę turystyczną, co również wpływało na zwiększenia się liczby ofert pracy (**w ramach realizacji LSR powstało 60,4 nowych miejsc pracy – EPC, a 57,64 zostało utrzymanych**). Jednocześnie tylko 1/3 mieszkańców uważa, że poprawiły się warunki prowadzenia firm. Należy pamiętać, że warunki te nie są zależne jedynie od rozwiązań lokalnych, ale także od rozwiązań prawnych i uwarunkowań makroekonomicznych.

Nieco niepokojący jest fakt, że wzrostowi liczby ofert pracy, nie towarzyszy zwiększanie ich atrakcyjności. Dużym pozytywnym zaś fakt, że aż 43,8% badanych dostrzega pozytywne zmiany dotyczące możliwości zatrudnienia poza rolnictwem.

Tabela 14. Zmiany sytuacji gospodarczej obserwowane przez mieszkańców

zmiany sytuacji gospodarczej w gminie w ostatnich 5 latach? (100 % w wierszach)	pogorszenie	bez zmian	poprawa	nie wiem
liczba nowopowstałych przedsiębiorstw	12,3	37,7	41,8	8,3
ilość inwestycji gospodarczych	9,6	33,6	48,6	8,3
Ilość ofert pracy	7,5	30,8	48,6	13,1
atrakcyjność ofert pracy	10,3	38,4	26,0	25,4
infrastruktura techniczna komunalna (drogi, wodociągi, sieć energetyczna)	15,8	21,2	60,3	2,8
rozwój infrastruktury turystycznej	5,5	29,5	61,0	4,2
warunki prowadzenia firm	19,2	39,7	28,8	12,4
możliwości zatrudnienia poza rolnictwem	7,5	38,4	43,8	10,3

Mieszkańcy pytani o to, czy warto w kolejnej LSR uwzględnić wsparcie dla przedsiębiorców nie mają co do tego wątpliwości. Badani chcieliby, żeby wspierać:

- firmy zależnie od ich wielkości: tylko mikro, małe i średnie przedsiębiorstwa
- tylko firmy lokalne
- wybrane branże: przetwórstwo drewna (meblowa), turystyka i agroturystyka, usługi powiązane z turystyką (baza noclegowa, gastronomia), nowe technologie, usługi transportowe, przemysł lekki elektromaszynowy, przetwórstwo rolne, przetwórstwo rybne, rybołówstwo.
- odnoszące się do lokalności: rzemiosło, wyroby z drewna, produkty lokalne, kuchnia regionalna, infrastruktura rekreacyjna, turystyczna i kulturalna (w tym ochrona zabytków)
- sektory gospodarki: energetyka (wiatraki).

Potwierdzenie rozwoju przedsiębiorczości na obszarze LSR przynoszą też statystyki publiczne. We wszystkich gminach wzrosła zarówno bezwzględna liczba firm, jak i liczba podmiotów przypadająca na 1000 mieszkańców. Po lekkim spowolnieniu w 2016, gwałtowne przyspieszenie odnotowujemy w roku 2017 i tendencja wzrostowa nie zmieniała się do roku 2020. Najlepsza w tym zestawieniu jest gmina Drawsko Pomorskie obszar wiejski oraz Złocieniec obszar wiejski.

Niepokojące są jednak dane o rozwoju nowych przedsiębiorstw w wybranych gminach na obszarze LSR potwierdzone przez statystyki publiczne. W kolejnych latach niezbędne jest przyglądanie się sytuacji rozwoju przedsiębiorczości w gminach Tuczno i Człopa. W obu obserwujemy bardzo powolny przyrost nowych firm. W części gmin (Drawno, Drawsko Pomorskie, Mirosławiec, Tuczno, Wałcz Wierzchno) obserwujemy proces spowolnienia powstawania nowych przedsiębiorstw w 2020 roku lub w 2019 roku (Kalisz Pomorski), co można wiązać ze zmianą sytuacji społeczno-gospodarczej wywołanej pandemią

Tabela 15. Potencjał gospodarczy – liczba podmiotów gospodarczych bezwzględna i na 1000 mieszkańców w wieku produkcyjnym

Rok			2015	2016	2017	2018	2019	2020	Różnica 2020-2015
Gmina	Czaplinek	Liczba podmiotów	1191	1185	1215	1204	1239	1241	50
		Na tys. mieszkańców	158,8	158,3	164,7	166,3	172,6	175,1	16,3
	Człopa	Liczba podmiotów	357	353	357	366	368	382	25
		Na tys. mieszkańców	111,1	110,7	114,5	117,6	120,9	126,5	15,4
	Drawno	Liczba podmiotów	371	372	387	397	411	428	57
		Na tys. mieszkańców	109,6	110,9	117	121,7	129	138	28,4
	Drawsko Pomorskie	Liczba podmiotów	1819	1808	1843	1835	2012	2048	229
		Na tys. mieszkańców	175,7	177	182,8	184,8	192,6	200,2	24,5
	Kalisz Pomorski	Liczba podmiotów	704	716	722	731	737	761	57

Rok			2015	2016	2017	2018	2019	2020	Różnica 2020-2015
		Na tys. mieszkańców	154,3	157,6	159,8	163,4	166	172,8	18,5
		Liczba podmiotów	504	489	481	481	482	497	-7
	Miroslawiec	Na tys. mieszkańców	146,3	142,9	141,4	143,2	146,9	153,3	7
		Liczba podmiotów	411	414	397	399	410	418	7
	Tuczno	Na tys. mieszkańców	129,6	133,5	129,1	132,6	139	143,2	13,6
		Liczba podmiotów	1048	1043	1054	1063	1092	1147	99
	Wałcz obszar wiejski	Na tys. mieszkańców	125,6	126,3	128,9	131,3	135,4	143,9	18,3
		Liczba podmiotów	304	305	325	337	363	366	62
	Wierzchowo	Na tys. mieszkańców	108,9	110,8	119,7	126,1	138	142,4	33,5
		Liczba podmiotów	1609	1603	1590	1609	1778	1867	258
	Złocieniec	Na tys. mieszkańców	162,4	163,7	166	171,1	177	189,8	27,4
		Liczba podmiotów							

Tabela 16. Potencjał gospodarczy – liczba nowych podmiotów gospodarczych bezwzględna i w przeliczeniu na 1000 mieszkańców

Rok			2015	2016	2017	2018	2019	2020	średnia
Gmina	Czaplinek	Liczba nowych podmiotów	98	78	104	109	112	73	95,7
		Na tys. mieszkańców	8,16	6,52	8,71	9,14	9,48	6,16	8,0
	Człopa	Liczba nowych podmiotów	55	32	38	42	37	38	40,3
		Na tys. mieszkańców	10,92	6,35	7,56	8,42	7,48	7,8	8,1
	Drawno	Liczba nowych podmiotów	41	39	40	50	40	32	40,3
		Na tys. mieszkańców	7,88	7,54	7,81	9,79	7,89	6,39	7,9
	Drawsko Pomorskie	Liczba nowych podmiotów	136	115	161	134	166	108	136,7
		Na tys. mieszkańców	8,25	7,02	9,87	8,26	9,61	6,32	8,2
		Liczba nowych podmiotów							
		Na tys. mieszkańców							

Rok			2015	2016	2017	2018	2019	2020	średnia
	Kalisz Pomorski	Liczba nowych podmiotów	46	55	45	63	35	43	47,8
		Na tys. mieszkańców	6,24	7,49	6,08	8,53	4,76	5,84	6,5
	Mirosławiec	Liczba nowych podmiotów	48	36	36	37	45	26	38,0
		Na tys. mieszkańców	8,7	6,55	6,52	6,73	8,26	4,82	6,9
	Tuczno	Liczba nowych podmiotów	30	31	22	34	39	25	30,2
		Na tys. mieszkańców	5,93	6,17	4,39	6,8	7,87	5,11	6,0
	Wałcz obszar wiejski	Liczba nowych podmiotów	92	87	93	77	99	90	89,7
		Na tys. mieszkańców	7,26	6,85	7,33	6,07	7,82	7,11	7,1
	Wierzchowo	Liczba nowych podmiotów	20	24	37	36	31	23	28,5
		Na tys. mieszkańców	4,6	5,55	8,56	8,37	7,24	5,44	6,6
	Złocieniec	Liczba nowych podmiotów	111	104	109	115	160	157	126,0
		Na tys. mieszkańców	7,21	6,75	7,11	7,55	9,73	9,62	8,0

4.4. Turystyka i dziedzictwo kulturowe

Pytania badawcze:

6. W jakim stopniu LSR przyczyniła się do budowania lokalnego potencjału w zakresie turystyki i dziedzictwa kulturowego?
7. W jakich kierunkach należy wspierać rozwój lokalnego potencjału turystycznego?

Turystyka i jej rozwój nie należały do najważniejszych celów LSR, chociaż przedsięwzięcia związane z turystyką są elementem celu szczegółowego: Promocja środowiskowych zasobów lokalnych. Przyjrzyjmy się efektom wsparcia tego sektora oraz wpływu tych działań na wzmacnianie lokalnej tożsamości (co stanowi wartość dodaną pożądaną w programie LEADER).

Zdecydowana większość badanych uważa, że poziom atrakcyjności turystycznej obszaru LGD zwiększył się (58,2%) lub nie zmienił się (34,2%) w ostatnich latach (co oznaczać może, że jest równie wysoki, jak wcześniej). Pojedyncze osoby (4,1% mieszkańców) uznały, że poziom atrakcyjności turystycznej obszaru spadł – to osoby, które jednocześnie wyczuły na jakość środowiska i jego zmiany m.in. pod wpływem rosnącej presji turystycznej. Mieszkańcy odnotowują w szczególności to, że poprawie uległa infrastruktura i oferta kulturalna (66,4%), sportowa i rekreacyjna (57,5%) oraz polepszyła się promocja regionu i jego zasobów naturalnych, kulturalnych i turystycznych. Dla ponad 40% badanych miało to znaczenie dla wzmocnienia ich (i tak silnej na tym obszarze) tożsamości lokalnej i identyfikacji z lokalną kulturą i tradycjami.

Tabela 17. Zmiany dot. potencjału turystycznego i kulturowego w opinii mieszkańców

Obserwowane zmiany w ostatnich 5 latach	pogorszenie	bez zmian	poprawa	nie wiem
Poziom atrakcyjności turystycznej	4,1	34,2	58,2	3,5
Promocja dziedzictwa kulturalnego, zasobów naturalnych i turystyki	4,1	38,4	54,1	3,4
Infrastruktura i oferta kulturalna	5,5	24,7	66,4	3,4
Infrastruktura i oferta sportowa i rekreacyjna	6,2	30,1	57,5	6,2
Utożsamianie się mieszkańców z regionem	5,5	51,7	40,7	2,8

Dostrzeganie zmian przez mieszkańców to zarówno efekt dokonanych inwestycji, ale także ich zgodności z formułowanymi przez nich oczekiwaniami, co do kierunku rozwoju społeczności lokalnych.

Wykazana w badaniach bardzo silna lokalna tożsamość lokalna i identyfikacja z lokalną kulturą i tradycjami, wzmocniona znacząco dzięki działaniom LGD i skutecznemu wdrażaniu LSR, znajduje swoje odbicie w preferencjach mieszkańców. Prawie ⅔ z nich (69,2%) deklaruje, że badanych, gdyby miało wybór, nadal mieszkałoby na obszarze LSR. Ponad połowa (59,6%) chciałaby, aby ich dzieci również tu mieszkaly, co niezbiecie dowodzi, że jest to miejsce, w którym jakość życia i możliwości rozwoju są dla mieszkańców satysfakcjonujące. Zaledwie 11% badanych uważa, że lepszym miejscem do zamieszkania i realizacji życiowych i zawodowych planów dla ich dzieci byłoby inne miejsce w województwie lub na terenie kraju, a 17,8% badanych deklaruje, że korzystniejszą zmianą byłby wyjazd z kraju.

Zmiany dotyczące potencjału turystycznego regionu tylko do pewnego stopnia znajdują odbicie w statystykach publicznych GUS. Trzeba przy tym pamiętać, że badanie turystyki GUS ma znaczące ograniczenia (odnotowywane są dane dotyczące jedynie większych obiektów, z co najmniej 10 miejscami noclegowymi). Jednak nawet przy tych ograniczeniach odnotowujemy wyraźne zmiany w zasobach turystycznych obszaru LGD.

W większości gmin baza noclegowa zwiększyła się. Liderem w tym zestawieniu jest gmina Czaplinek, w której od 2015 roku przybyły 403 nowe miejsca noclegowe i dwa obiekty. Warto jednak podkreślić, że najlepszą koniunkturę na tym polu gmina odnotowała w roku 2018 i do osiągniętego wówczas wyniku nie udało się już wrócić.

Po wyraźnej tendencji wzrostowej z lat 2016 - 2018, kiedy to w gminach szybko przybywało miejsc noclegowych, gminy rozwijały się w tym obszarze w różnych prędkościach. Najgwałtowniej procesy te przebiegały w gminach Czaplinek, Drawsko Pomorskie, Kalisz Pomorski i Drawno, które nawet mimo przejściowych wahań zwiększyły swoją bazę noclegową w stosunku do roku 2015. Przeciwną tendencję obserwujemy w gminach Złocieniec, gdzie baza noclegowa uszczupliła się o 787 miejsc noclegowych w stosunku do 2015 roku, czy Kalisz Pomorski, gdzie baza noclegowa skurczyła/uszczupliła/zmniejszyła się o połowę. Oczywiście zmiany te mogą oznaczać, że duże obiekty noclegowe zostały przekształcone w mniejsze lub zastąpione przez nowe mniejsze obiekty.

Tabela 18. Zmiany zasobów turystycznych w podziale na gminy

Rok			2015	2016	2017	2018	2019	2020	Różnica, 2015=100
Gmina	Czaplinek	Obiekty noclegowe	14	15	16	17	16	16	
		Miejsca noclegowe	842	886	1260	1276	1230	1245	147,9
	Człopa	Obiekty noclegowe	2	2	3	3	3	2	
		Miejsca noclegowe	37	27	59	59	59	48	129,7
	Drawno	Obiekty noclegowe	4	5	3	5	6	5	
		Miejsca noclegowe	146	155	118	245	291	279	191,1
	Drawsko Pomorskie	Obiekty noclegowe	5	6	8	8	7	7	
		Miejsca noclegowe	189	300	402	424	316	346	183,1
	Kalisz Pomorski	Obiekty noclegowe	1	1	3	3	3	2	
		Miejsca noclegowe	50	50	181	191	195	179	358,0
	Mirostów	Obiekty noclegowe	4	5	5	5	4	3	
		Miejsca noclegowe	137	204	204	200	175	117	85,4
	Tuczno	Obiekty noclegowe	2	2	3	4	4	2	
		Miejsca noclegowe	220	150	294	385	367	138	62,7
	Wałcz obszar wiejski	Obiekty noclegowe	3	2	2	4	4	4	
		Miejsca noclegowe	102	40	40	113	107	249	244,1
	Wierzchno	Obiekty noclegowe	1	1	1	1	1	1	
		Miejsca noclegowe	14	14	14	14	18	18	128,6
	Złocieniec	Obiekty noclegowe	13	12	14	13	15	13	
		Miejsca noclegowe	1751	968	943	928	1058	986	56,3

Tabela 19. Udział LGD w zwiększaniu potencjału turystycznego obszaru

Wskaźnik	Wskaźnik szczegółowo	Realizacja (U) 2020	Realizacja (P) 2020	Realizacja (U) 2021	Realizacja (P) 2021
Liczba nowych obiektów infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej	Ogółem	6	5	6	5
	Obiekty noclegowe	0	0	0	0
	Obiekty gastronomiczne	0	0	0	0
	Obiekty sportowe/rekreacyjne	6	5	6	5
Liczba przebudowanych obiektów infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej	Ogółem	10	4	10	4
	Obiekty noclegowe	0	0	0	0
	Obiekty gastronomiczne	0	0	0	0
	Obiekty sportowe/rekreacyjne	12	0	12	0

Do rozwoju oferty turystycznej przyczyniają się też działania finansowane dzięki LGD. W ramach realizacji LSR powstało 5 nowych obiektów sportowo-rekreacyjnych a 4 obiekty zostały przebudowane.

Zmiany te, jak pisaliśmy wcześniej, zauważane są przez mieszkańców. Pytani, o to, jakie powinny być dalsze kierunki rozwoju turystyki na obszarze LGD, wskazują, że niezbędne jest:

- przemyślane promowanie regionu i jego atrakcji, w tym przygotowanie map pokazujących ogromne walory przyrodnicze (liczne jeziora, rzeki, piękne lasy), lokalne atrakcje i odpowiednie oznakowanie ciekawych miejsc, filmiki na stronie gminy
- promocja regionu, jako miejsca, w którym można odpocząć przez cały rok, w ciszy, z dala od zgiełku pośród pięknej przyrody, w niedalekiej odległości od morza
- poprawa, uzupełnienie bądź stworzenie infrastruktury turystycznej (ścieżki rowerowe, spacerowe, szlaki konne, żeglarstwo, spływy kajakowe) miejsca sportowo-rekreacyjne, zagospodarowanie nadbrzeży jezior
- rewitalizacja miasta (zlikwidować pozostałości nieudanych inwestycji) zadbać o estetykę, stworzyć nowe miejsca parkingowe, drogi dojazdowe, zbudować oczyszczalnię ścieków
- lepsze wykorzystanie linii brzegowej jezior, ale z przeznaczeniem na takie formy, które nie spowodują nadmiernej presji środowiskowej (agroturystyka)
- wprowadzenie urozmaiconych form spędzania wolnego czasu dla dzieci i młodzieży (budowa basenu)
- rewitalizacja zniszczonych lub porzuconych zabytków
- poszerzenie palety usług turystycznych: nowe miejsca noclegowe
- stworzenie unikalnej dla tego regionu oferty kulturalnej (wioski tematyczne: wikliniarstwo, rękodzieło artystyczne)
- promocja lokalnej kuchni i regionalnych wyrobów.

Wielu badanych uważa, że turystyka powinna się rozwijać, ale jednocześnie potrzebna jest troska o środowisko i większa świadomość ekologiczna. Mieszkańcy zdecydowanie doceniają wyjątkowość terenu, na którym mieszkają i jego, jeszcze nie w pełni wykorzystane, walory turystyczno-rekreacyjne. Nieliczni mieszkańcy nie mają żadnych wyobrażeń o kierunkach rozwoju gminy.

4.5. Grupy defaworyzowane

Pytanie badawcze:

8. Czy w LSR właściwie zdefiniowano grupy defaworyzowane oraz czy realizowane w ramach LSR działania odpowiadały na potrzeby tych grup?
9. Jaki był wpływ LSR na poziom ubóstwa i wykluczenia społecznego?
10. Jakie działania należy podejmować w skali lokalnej na rzecz ograniczania ubóstwa i wykluczenia społecznego?

Mieszkańcy w większości oceniają obecną sytuację społeczno-gospodarczą swoich gmin jako co najmniej dobrą. Ponad 50% badanych uważa, że sytuacja gospodarcza ich gmin poprawiła się. Nie znaczy to, że nie dostrzegają żadnych problemów (taką opinię wyrażało 1,4% mieszkańców), ale że uznają, że są one w dużej mierze możliwe do rozwiązania. Wśród tych, którzy uważają, że sytuacja społeczno-gospodarcza nie jest dobra, najliczniejsi są ci, według których tylko część problemów, których doświadczają mieszkańcy, można rozwiązać na poziomie lokalnym lub ich rozwiązanie byłoby bardzo trudne. Tylko 2,7% mieszkańców jest skrajnie pesymistyczna w swoich ocenach (trzeba pamiętać, że dane gromadzono w 2021 roku w miesiącach poprzedzających wzrost inflacji).

Wykres 1. Ogólna ocena sytuacji społeczno-gospodarczej gminy w opinii mieszkańców

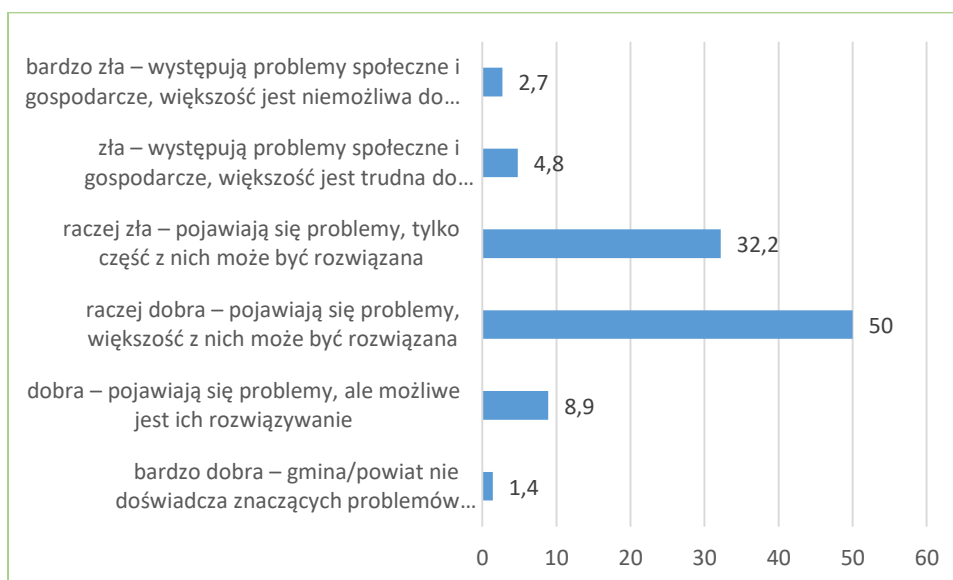

Tabela 20. Wskaźnik przychodów gmin

Wskaźnik przychodów gmin (G)				Zmiana w zł	Zmiana 2015-2020 (2015=100)
Gmina	Czaplinek	2015	1357,7	267,4	119,7
		2020	1625,1		
	Człopa	2015	1108,5	241,6	121,8
		2020	1350,1		
	Drawno	2015	1055,8	321,6	130,5
		2020	1377,4		
	Drawsko Pomorskie	2015	1 991,80	196,6	109,9
		2020	2188,4		
	Kalisz Pomorski	2015	3704,8	356,1	109,6
		2020	4060,9		
	Mirosławiec	2015	1711,1	532	131,1
		2020	2243,1		
	Tuczno	2015	1073	208,06	119,4
		2020	1281,06		
	Wałcz obszar wiejski	2015	1157,4	249,4	121,5
		2020	1406,8		
	Wierzchowo	2015	2855,2	-1332,9	53,3
		2020	1522,3		
	Złocieniec	2015	1217	280,2	123,0
		2020	1497,2		

Tabela 21. Zmiany sytuacji społeczno-gospodarczej obszaru od 2015 roku w opinii mieszkańców

Obszar zmiany	pogorszyła się	bez zmian	poprawiła się	nie wiem
sytuacja gospodarcza	10,3	32,2	55,5	2,1
sytuacja społeczna	9,6	32,2	57,5	0,7

Jednocześnie warto zauważyć, że te ogólnie pozytywne oceny sytuacji społeczno-gospodarczej to efekt zmian, jakie zaszły w ostatnich 7 latach, zwłaszcza w obszarze społecznym (57,5%). Ponad połowa mieszkańców (55,5%) odczuwa także poprawę sytuacji gospodarczej. Wśród pozostałych przeważają opinie, że sytuacja w każdym z tych obszarów nie zmieniła się.

Oczywiście jesteśmy świadomi, że zmiany te są między innymi powodowane sytuacją makroekonomiczną (wzrost koniunktury), a nie wyłącznie są efektem działań na poziomie lokalnym. Te ostatnie nie są jednak bez znaczenia (gdyby możliwe było ich pominięcie wszystkie gminy województwa rozwijałyby się w takim samym tempie, a tak się nie dzieje).

Wśród pozytywnych zmian zauważane są przede wszystkim dostęp do usług opiekuńczych dla dzieci (47,9%) i osób starszych i niepełnosprawnych (35,6%), wzrastająca aktywność społeczna (45,9%), spadek poziomu bezrobocia (38,4%) oraz dostęp do podstawowej opieki zdrowotnej (31,5%). W świetle tych badań zrozumiałe wydaje się, że mieszkańcy dostrzegają teren LGD jako bardzo dobre miejsce do życia. Szczególną uwagę należy zwrócić na fakt społecznej aktywności mieszkańców, to niezwykle cenny kapitał, który znacząco wpływa na wzrost zarówno miękkich, jak i twardych wskaźników jakości życia. Poczucie wspólnoty jakie wytwarza grupowe działanie skutkuje również wrażliwością na sytuację innych ludzi, dostrzeganiem ich problemów i potrzebą rozwiązywania ich.

Badanie wyraźnie wskazuje, że na terenie na LGD podejmowane są skuteczne działania na rzecz grup defaworyzowanych. W opinii większości badanych nie pogarsza się sytuacja osób bezrobotnych, a w opinii ponad ¼ uległa ona poprawie. Badani zauważają również korzystne działania na rzecz osób niepełnosprawnych (37,7%), młodych do 35 roku życia (37%) i osób po 50 roku życia (32,9%).

Według 43,2% mieszkańców nie zmieniła się jednak skala problemu ubóstwa (zależność od pomocy społecznej), chociaż tu pojawiało się także sporo optymistycznych ocen (26% mieszkańców uważa, że liczba rodzin zależnych od pomocy społecznej zmniejszyła się). To bardzo ważny problem społeczny, bo w opinii niemal połowy badanych (48,6%) osoby ubogie to właśnie najbardziej narażona na wykluczenie społeczne grupa.

Tabela 22. Zmiany sytuacji społecznej w gminie obserwowane w ciągu ostatnich 5 lat w opinii mieszkańców

zmiany sytuacji społecznej	pogorszenie	bez zmian	poprawa	nie wiem
poziom bezrobocia	0,3	39,0	38,4	12,4
liczba rodzin zależnych od pomocy społecznej	11,6	43,2	26,0	19,2
aktywność społeczna (udział w działaniach na rzecz społeczności)	9,6	30,1	45,9	14,4
odpływ ludzi młodych z gminy/powiatu	25,3	43,2	19,2	10,3
dostęp do usług opiekuńczych dla dzieci	4,1	37,0	47,9	11,0
dostęp do usług opiekuńczych dla osób starszych i niepełnosprawnych	8,9	37,0	35,6	18,5
dostęp do podstawowej opieki zdrowotnej	17,8	45,2	31,5	5,5
działania na rzecz osób bezrobotnych	6,2	37,0	28,1	2,1
działania i usprawnienia na rzecz osób niepełnosprawnych	2,7	28,1	37,7	31,6
działania na rzecz osób młodych (do 35 r. ż)	7,5	29,5	37,0	26,1
działania na rzecz osób po 50 r. ż.	6,8	30,1	32,9	30,2

Badani oceniając dotychczasowe działania kierowane do grup defaworyzowanych z tymi, które będzie trzeba podejmować w kolejnej perspektywie oceniają, że:

*“Pewne **doświadczenie już mamy, bo też byliśmy tutaj punktem rewitalizacji społecznej.** I to też była praca na grupie defaworyzowanej, osoby wykluczone itd. [...] Udało się, było ciężko szczególnie z docieraniem i utrzymaniem aktywności tych ludzi. Natomiast podejmujemy wyzwanie. Identyfikujemy się z obszarem i to pozwoli na to, żebyśmy mogli się przebić z tymi działaniami. Nie wyobrażam sobie realizacji takiego projektu z daleka, gdzieś z dużego miasta i realizacji oddolności na mniejszym obszarze, gdzieś na wsi czy w takich społecznościach, bo **jednak musi być kontakt interpersonalny z osobami np. wykluczonymi**” [IDI3_3].*

Według większości mieszkańców w ich gminach żyją osoby narażone na wykluczenie społecznej (tylko 11% było innego zdania). Najczęściej wskazywano tu osoby ubogie, samotne i niepełnosprawne. To o tyle ważne, że cechy te mogą współwystępować, powodując pogłębienie ryzyka marginalizacji. Badani nie umieli w większości ocenić, czy LGD i realizowana przez Grupę strategia w wystarczającym stopniu uwzględnia problemy tych osób. Pozostali oceniali, że LGD w wystarczającym stopniu uwzględnia w swoich działaniach takie grupy jak dzieci i młodzież (35,6%), seniorzy (30,8%), osoby ubogie, kobiety, osoby samotne (po 22,6%), osoby niepełnosprawne i rodziny z dziećmi (ponad 20%).

W opinii mieszkańców LGD w najmniejszym stopniu uwzględnia natomiast sprawy rolników, jedynie 4,1% oceniło pozytywnie działania LGD względem tej grupy a 13% negatywnie.

Tabela 23. Grupy defaworyzowane z perspektywy mieszkańców

Grupy mieszkańców w szczególności narażone na wykluczenie społeczne (mogą mieć poczucie, że jakość ich życia jest niższa niż innych mieszkańców):	Grupy narażone na wykluczenie społeczne	Czy działania LGD uwzględniają w wystarczającym stopniu sprawy i problemy osób mieszkających w gminie		
		tak	nie wiem	nie
dzieci i młodzieży	17,8	35,6	53,4	11,0
osoby niepełnosprawne	39,0	21,2	59,6	19,2
osoby starsze/seniorzy	28,8	30,8	55,5	13,7
osoby samotne	41,1	22,6	63,0	14,4
rodziny z dziećmi	8,9	21,9	69,8	8,2
osoby ubogie	48,6	22,6	61,6	15,8
kobiety	14,4	22,6	67,8	9,6
przedsiębiorcy	-	17,1	70,6	12,3
rolnicy	-	4,1	82,9	13,0
inne grupy	5,5	-	-	-
nie ma takich grup	11,0	-	-	-

W okresie podlegającym ewaluacji jako grupy defaworyzowane wskazano: młodzież, osoby powyżej 45 roku życia i rybacy oraz osoby odchodzące z zawodu rybaka.

Tabela 24. Grupy defaworyzowane

Grupa defaworyzowana	Problemy i powody wykluczenia	Proponowane sposoby przeciwdziałania
Osoby poniżej 24 roku życia	Ograniczony dostęp do rynku pracy Niedopasowanie programu kształcenia/umiejętności młodych osób do potrzeb rynku pracy	Szkolenia w zakresie przedsiębiorczości Operacje wzmacniające kapitał społeczny, w tym przez podnoszenie wiedzy społeczności lokalnej
Osoby powyżej 45 roku życia	Ograniczony dostęp do rynku pracy negatywną tendencję wzrostową liczby bezrobotnych.	Tworzenie lub utrzymanie miejsc pracy, nie związanych z podstawową działalnością rybacką poprawa dostępu do zatrudnienia dla osób bezrobotnych, poszukujących pracy i nieaktywnych zawodowo

(LSR, s. 52)

W wyniku tych rozpoznań w Lokalnej Strategii Rozwoju ukierunkowano część interwencji na wsparcie tych grup społecznych premiując je w lokalnych kryteriach wyboru operacji.

Zauważmy, że w większości gmin tworzących LGD obserwujemy wiele pozytywnych zjawisk. Są to w szczególności: zmniejszenie liczby osób zależnych od pomocy społecznej (wszystkie gminy), spadek bezrobocia (wszystkie gminy) oraz zwiększenie liczby osób pracujących.

Istotne jest w szczególności współwystępowanie tych trzech zjawisk, oznacza ono bowiem, że zmniejszenie liczby osób bezrobotnych nie miało miejsca (wyłącznie) z powodu wyjścia z rejestrów bezrobocia po to, żeby zacząć korzystać z innych niezarobkowych źródeł utrzymania. Tej ostatniej

tendencji można upatrywać jedynie w gwałtownie kurczącej się grupie osób długotrwale bezrobotnych.

Spadek bezrobocia w kilku gminach skorelowany jest ze spadkiem liczby pracujących ogółem co można tłumaczyć depopulacją i szybkim starzeniem się społeczeństwa.

Warto również zauważyć, że spadek liczby osób korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej jest znaczący. W gminie Czaplinek to zmiana o 821 osób, w gminach Drawsko Pomorskie i Wałcz to ponad 700 osób, którym udało się wyjść z kręgu ubóstwa.

Wśród tych ogólnie pozytywnych trendów zmian należy zwrócić uwagę na dwa fakty. Po pierwsze znacząco zmniejszył się poziom bezrobocia wśród dwóch najbardziej narażonych na wykluczenie grup: kobiet i osób do 30 roku życia, po drugie na rynku pracy coraz lepiej radzą sobie osoby po 50 roku życia. Młode kobiety, które wypadają z rynku pracy na dłużej z powodu macierzyństwa i opieki nad dziećmi w badanym obszarze LGD mają prawdopodobnie dobrą bazę usług opiekuńczych i szereg udogodnień w miejscach pracy, np. uelastycznienie czasu pracy, wprowadzanie zatrudnienia w niepełnym wymiarze umożliwiającym łączenie pracy zawodowej z opieką nad dziećmi lub innymi osobami zależnymi.

Spadek bezrobocia wśród osób młodych dobrze rokuje dla rozwoju gmin i potwierdza ich atrakcyjność jako miejsca pracy i zamieszkania.

Tabela 25. Sytuacja społeczna na obszarze LGD

		Osoby korzystające ze środowiskowej pomocy społecznej ogółem	Beneficjenci środowiskowej pomocy społecznej na 10 tys. Ludności	Pracujący ogółem	Pracujący na 1000 mieszkańców ogółem	Bezrobocie – ogółem	Bezrobocie – kobiety	Bezrobocie – mężczyźni	Bezrobocie - do 25 roku życia	Bezrobocie - do 30 roku życia	Bezrobocie - powyżej 50 roku życia	Bezrobocie - długotrwale bezrobotni
Czaplinek	2015	1686	1403	3164	265	837	375	462	111	212	265	473
	2020	865	730	2815	240	614	326	288	86	168	163	340
	różnica	-821	-673	-349	-25	-223	-49	-174	-25	-44	-102	-133
	w%	-48,7	-48,0	-11,0	-9,4	-26,6	-13,1	-37,7	-22,5	-20,8	-38,5	-28,1
Człopa	2015	704	1398	397	79	282	182	100	36	80	92	162
	2020	417	856	523	107	151	97	54	14	32	49	92
	różnica	-287	-542	126	28	-131	-85	-46	-22	-48	-43	-70
	w%	-40,8	-38,8	31,7	35,4	-46,5	-46,7	-46,0	-61,1	-60,0	-46,7	-43,2
Drawno	2015	740	1423	700	135	383	215	168	53	115	110	225
	2020	496	990	569	114	305	158	147	37	70	99	190
	różnica	-244	-433	-131	-21	-78	-57	-21	-16	-45	-11	-35
	w%	-33,0	-30,4	-18,7	-15,6	-20,4	-26,5	-12,5	-30,2	-39,1	-10,0	-15,6
Drawsko Pomorskie	2015	1413	857	3087	188	1111	569	542	180	327	329	635
	2020	616	361	3423	201	628	319	309	89	176	178	302
	różnica	-797	-496	336	13	-483	-250	-233	-91	-151	-151	-333
	w%	-56,4	-57,9	10,9	6,9	-43,5	-43,9	-43,0	-50,6	-46,2	-45,9	-52,4
Kalisz Pomorski	2015	2015	1197	1625	940	128	616	409	207	100	173	167
	2020	2020	764	1038	2013	275	342	220	122	42	87	101
	różnica	5	-433	-587	1073	147	-274	-189	-85	-58	-86	-66
	w%	0,2	-36,2	-36,1	114,1	114,8	-44,5	-46,2	-41,1	-58,0	-49,7	-39,5

Mirosławiec	2015	818	1483	898	163	280	167	113	36	84	73	163
	2020	397	736	985	184	165	110	55	27	44	39	80
	różnica	-421	-747	87	21	-115	-57	-58	-9	-40	-34	-83
	w%	-51,5	-50,4	9,7	12,9	-41,1	-34,1	-51,3	-25,0	-47,6	-46,6	-50,9
Tuczno	2015	706	1396	716	142	207	128	79	42	64	58	105
	2020	377	771	827	170	124	66	58	12	39	42	61
	różnica	-329	-625	111	28	-83	-62	-21	-30	-25	-16	-44
	w%	-46,6	-44,8	15,5	19,7	-40,1	-48,4	-26,6	-71,4	-39,1	-27,6	-41,9
Wałcz	2015	1169	923	984	77	687	453	234	96	195	189	378
	2020	462	365	744	59	426	274	152	49	94	125	225
	różnica	-707	-558	-240	-18	-261	-179	-82	-47	-101	-64	-153
	w%	-60,5	-60,5	-24,4	-23,4	-38,0	-39,5	-35,0	-49,0	-51,8	-33,9	-40,5
Wierzchowo	2015	576	1326	797	183	362	198	164	66	111	104	201
	2020	271	641	765	182	219	134	85	32	73	59	124
	różnica	-305	-685	-32	-1	-143	-64	-79	-34	-38	-45	-77
	w%	-53,0	-51,7	-4,0	-0,5	-39,5	-32,3	-48,2	-51,5	-34,2	-43,3	-38,3
Złocieniec	2015	1706	1109	1630	106	1268	614	654	169	338	424	744
	2020	1231	754	1996	123	912	452	460	112	239	255	496
	różnica	-475	-355	366	17	-356	-162	-194	-57	-99	-169	-248
	w%	-27,8	-32,0	22,5	16,0	-28,1	-26,4	-29,7	-33,7	-29,3	-39,9	-33,3

4.6. Innowacyjność

Pytania badawcze:

11. W jakim stopniu projekty realizowane w ramach LSR były innowacyjne?
12. Jak można wyróżnić typy innowacji powstałych w ramach LSR?

W LSR doprecyzowano pojęcie innowacyjności zdefiniowane w PROW 2014-2020. Przez innowacyjność rozumiano zastosowanie lub wprowadzenie nowych lub ulepszonych produktów, procesów (technologii), metod organizacji lub marketingu poprzez praktyczne wykorzystanie lokalnych zasobów unikalnych i charakterystycznym na obszarze LSR (przyrodniczych, historycznych, kulturowych czy społecznych). Innowacyjne może być ich nietypowe, niestandardowe wykorzystanie czy promocja.

Oznacza to, że innowacyjność może odnosić się do kilku obszarów:

- **innowacyjność produktowa**
- **innowacyjność technologiczna,**
- **innowacyjność procesowa**

Pojęcie innowacyjności stosowano również dla wyboru operacji planowanych do sfinansowania ze środków EFMIR w ramach PO RYBY 2014- 2020.

Ze sprawozdania LGD za 2021 rok wynika, że zrealizowano 8 operacji ukierunkowanych na innowacje.

Z jednej strony dostrzegane są w tym pozytywne zmiany w tym zakresie: *„Bardzo mi się podoba podejście młodych ludzi. Jak sięgają po premię, to **szukają niszy** wśród już istniejących usług. Zwłaszcza ostatni nabór pokazał, że **pomysłowość nie zna granic** i to co proponowały te osoby, to naprawdę nie tylko pięknie wpisuje się w naszą strategię, ale przede wszystkim wypełnia tę lukę tych usług, których nikt do tej pory nie zrobił. To budujące.” [IDI3_1].*

Zachętą do realizacji projektów innowacyjnych była premia punktowa dla firm, których działalność koncentruje się w branżach/dziedzinach, które mają kluczowe znaczenie dla rozwoju obszaru. *“Oceniamy innowacyjność zarówno na poziomie gminy, za to 3 punkty, jak i obszaru. **Wymusiliśmy też innowacyjność w kryteriach premiujących poprawę stanu środowiska i ochronę środowiska**” [IDI3_3].*

Premiowanie innowacyjności na poziomie gminy spowodowało, że zaczęły pojawiać się projekty nakierowane na innowacyjność produktową albo technologiczną. Jednocześnie badani obserwują: *„[Przedsiębiorcy] **boją się innowacji**. Mieliśmy nawet takie ambitne plany, żeby wprowadzać **jakieś rozwiązania ze sfery badań – rozwiązania, które dopiero mają wejść na rynek i pokazać, że są przydatne. Ale nikt się na to jeszcze nie odważył. ...To chyba jeszcze nie ten czas i nie ten poziom [rozwoju]. Jeszcze wciąż brakuje nam chodników, krawężników, przystanków i zaspokojenia podstawowych potrzeb, potem przyjdzie czas na innowacje**” [IDI3_3].*

4.7. Projekty współpracy

Pytania badawcze:

13. Jaka była skuteczność i efekty działania wdrażania projektów współpracy?
14. Jaka formę i zakres powinny przyjmować projekty współpracy w przyszłości?

Projekt współpracy to projekt, który zakłada wspólną realizację działań przez partnerów z różnych regionów (projekt międzyregionalny) lub krajów (projekt międzynarodowy).

Projekty współpracy podejmowane przez lokalne grupy działania przyczyniają się do osiągnięcia celów zawartych w lokalnych strategiach rozwoju, wykorzystując wiedzę i doświadczenia partnerskich lokalnych grup działania. Projekty te mogą zatem korzystać z już gotowych i stosowanych w innych miejscach rozwiązań oraz przewidywać ich adaptowanie, bądź też wypracowywać nowe rozwiązania przy udziale partnerów z innych regionów, w tym wspólne rozwiązania problemów, z którymi borykają się wszystkie uczestniczące w projekcie podmioty.

W LSR zaplanowano podjęcie 4 projektów współpracy, w tym dwa międzynarodowe i jeden skierowany jest do podmiotów sektora rybackiego i branży turystycznej. LGD zrealizowało 3 projekty, wszystkie miały charakter krajowy, międzyregionalny.

Tabela 26. Zrealizowane projekty współpracy

L.p.	Projekt współpracy	Cele	Efekty	Budżet LGD	Partnerzy
1	„Mobilna Aplikacja Turystyczna” (MAT)	stworzenie interaktywnej aplikacji służącej promowaniu szczególnie atrakcyjnych i ważnych miejsc w województwie	Aplikacja mobilna dla turystów i osób uprawiających sport z systemem zarządzania treścią CMS i portalem, – wykonano banery, broszury, grę planszową, mapy i gadżety propagujące projekt; Aplikacja zawiera ok. 5 tys. obiektów w różnych kategoriach, ok. 8 tys. km tras tworzących łącznie ponad 300 szlaków oraz ponad 8 tys. barwnych zdjęć. Aplikacja wykorzystuje technologię GPS, pokazując pozycję użytkownika i lokalizację obiektów. Działa zarówno w trybie online, jak i offline.	Budżet całkowity 1038094,44 (budżet partnera 120 000 zł)	Stowarzyszenie LGD „Partnerstwo Drawy z Liderem Wałęckim”, Stowarzyszenie „WIR” – Wiejska Inicjatywa Rozwoju, Stowarzyszenie LGD Brama Lubuska, Stowarzyszenie „Lokalna Grupa Działania – Grupa Łużycka”, Zielona Dolina Odry i Warty, Lokalna Grupa Działania Zielone Światło, Stowarzyszenie – Lokalna Grupa Działania Między Odrą a Bobrem, Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania Regionu Kozła, Lokalna Grupa Działania KOLD, Stowarzyszenie Kraina Lasów i Jezior – Lokalna Grupa Działania, Stowarzyszenie „Lider

					Pojezierza"
2	„Bogactwo naszych wód - promocja obszarów historycznie związanych z rybactwem”	promocja obszarów historycznie związanych z rybactwem w tym bogactwa naszych wód, promocji dziedzictwa kulturowego rybactwa oraz w szerokim zakresie edukacja rybną poprzez organizację imprez promocyjno-informacyjnych oraz szkoleń promocja sektora rybackiego w tym prezentacja dobrych praktyk projektów, które otrzymały dofinansowanie w poprzedniej perspektywie, wspieranie, wykorzystanie ochrony środowiska na obszarach zależnych od rybactwa ze szczególnym uwzględnieniem rybactwa śródlądowego oraz wykorzystanie ryb słodkowodnych w żywieniu człowieka pn. „Jedz ryby będziesz zdrow.”	2 formy działań: - impreza: "Nie siedź w domu rusz nad wodę"; zawody wędkarskie, blok edukacyjny dla dzieci pn. Dzieci i ryby mają głos (pierwsze kroki w wędkarstwie, warsztaty kulinarne i atrakcje dla dzieci, konkurs plastyczny, spływ kajakowy) - konferencja pn. "Turystyka wędkarstwa szansą rozwoju regionu", 100 uczestników obszaru 3 LGD,	75.492,99	Stowarzyszenie "WIR" - Wiejska Inicjatywa Rozwoju, Stowarzyszenie "Lider Pojezierza", Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania "Partnerstwo Drawy z Liderem Wałęckim"
3.	„Młodzieżowa Akademia Komunikacji”	Wzrost innowacyjności i efektywności gospodarowania, wspieranie transferu wiedzy, kompetencji i umiejętności. Wzmacnianie dialogu międzykulturowego i między etnicznego poprzez budowanie postaw otwartości i tolerancji wśród młodych ludzi. Włączenie młodzieży z mniejszymi szansami we wspólne inicjatywy, promowanie międzynarodowej współpracy młodzieży z wykorzystaniem nowoczesnych technologii. Promowanie zainteresowania młodzieży edukacją ekologiczną, historią, tradycją, kulturą.	3 warsztaty dziennikarskie dla młodzieży	Budżet całkowity 565.000 zł (w tym 60.000 zł – Partnerstwo Drawy)	LGD Lider Pojezierza LGD Brama Lubuska LGD Stowarzyszenie Lider Powiatu Goleniowskiego LGD WIR LGD Pojezierze Razem LGD Prym LGD Zielona Dolina Odry i Warty LGD Zielone Światło MAS Opavsko LGD Grupa Łużycka LGD Partnerstwo Drawy z Liderem Wałęckim

4.8. Ocena funkcjonowania LGD

Pytania badawcze:

15. Czy sposób działania partnerów w ramach LGD pozwalał na efektywną i skuteczną realizację LSR?
16. Jaka jest skuteczność i efektywność działań biura LGD (animacyjnych, informacyjno-promocyjnych, doradczych)?
17. Jakie zmiany należy wprowadzić w działaniach LGD, by skuteczniej realizowała LSR?

Partnerzy w ramach LGD spotykali się systematycznie, także w okresie pandemii i ograniczonych możliwości kontaktowania się ze sobą, co sprzyjało efektywnej i skutecznej realizacji LSR. Ważne, że Biuro LGD odpowiednio reagowało na zmieniające się warunki, które mogłyby obniżać efektywność i skuteczność działań – wyrazem tego jest korekta procedur oceny projektów w okresie pandemii i zdalnych posiedzeń Rady.

Stowarzyszenie podejmowało kilka rodzajów działań kierowanych bezpośrednio do mieszkańców i interesariuszy: zrealizowano aż 88 spotkań z mieszkańcami. Elementem tych działań było także doradztwo indywidualne (łącznie z takiego doradztwa skorzystało aż 725 osób). Ważnym miernikiem skuteczności działań informacyjno-promocyjnych jest jednak liczba odwiedzin strony internetowej stworzonej przez LGD (prawie 300 tys. odwiedzin).

Tabela 27. Realizacja celów informacyjno-promocyjnych

L.p.	Sposób realizacji celów informacyjno-promocyjnych	Liczba działań (wskaźniki produktu) 2020	Liczba działań (wskaźniki produktu) 2021
1	Spotkania z mieszkańcami	59	88
2	Doradztwo indywidualne	826	725
3	Liczba odwiedzin strony internetowej	285373	285373

O trafności i skuteczności tych działań świadczą też wypowiedzi beneficjentów. Dla ponad 80% beneficjentów najważniejszym źródłem wiedzy o możliwości aplikowania o środki z LGD była strona internetowa. Biorąc pod uwagę wysokie "usiecznienie" warto, by LGD zintensyfikowało działania sieciowe kierowane do konkretnych możliwych beneficjentów, do tej pory jedynie 2,8% badanych deklaruowało, że informację otrzymali bezpośrednio z LGD jako np. powiadomienie na FB czy TT. Niewielki procent badanych wskazywało na ulotki, plakaty i media jako źródło informacji (8,3%), a tylko 5,6% na lokalnych liderów.

Tabela 28. Źródło wiedzy o LGD (beneficjenci)

Skąd dowiedział(a) się P. o możliwości aplikowania o środki z Lokalnej Grupy Działania?	beneficjenci
informacje ogólnie dostępne (ulotki, plakaty, zebrania, lokalne media)	8,3
dotarła do mnie informacja bezpośrednio z LGD (powiadomienie sms, fb, itp.)	2,8
od liderów lokalnych	5,6
Inne (strona internetowa)	83,3

Większość beneficjentów odmówiła oceny uzyskiwanych w ten sposób informacji. Ci, którzy chcieli podzielić się swoją opinią ocenili, że były one atrakcyjne, to jest zachęcające do aplikowania o środki (43%), dostosowane do potrzeb odbiorcy (40,6%) i wyczerpujące (37,5%).

Można to odczytywać jako wskazówkę do przygotowania ewentualnego poradnika dla wnioskodawców (obrazkowa instrukcja jak powinien postępować – krok po kroku).

Tabela 29. Ocena jakości uzyskanych informacji (beneficjenci)

Czy uzyskane informacje były:	tak	nie	odmowa
wyczerpujące (zawierały wszystkie niezbędne informacje)	37,5	18,8	43,7
dostosowane do potrzeb odbiorcy	40,6	6,3	53,1
atrakcyjne – zachęcające do aplikowania	43,8	9,4	46,8

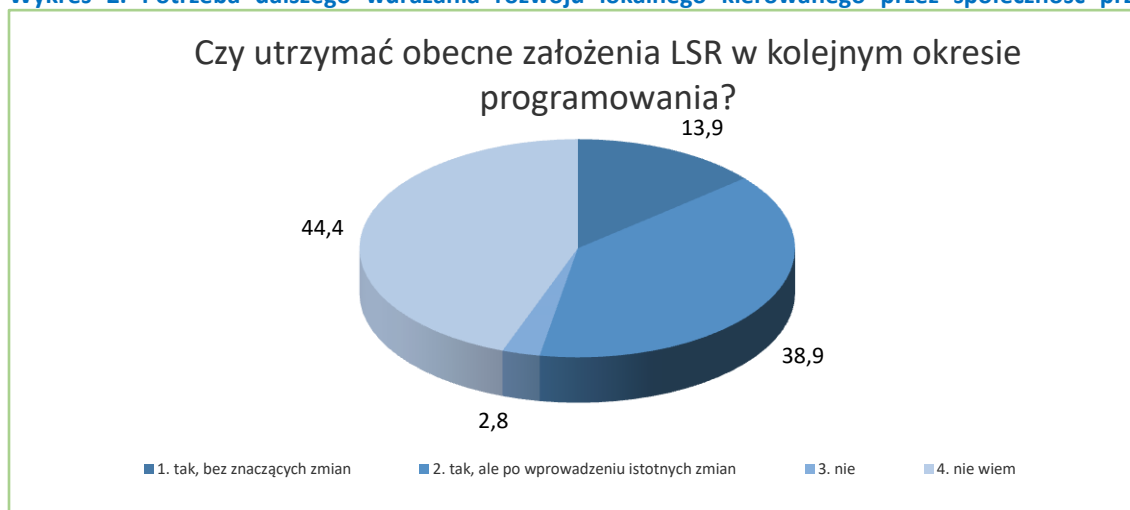
O skuteczności działań informacyjnych świadczy także fakt, że mieszkańców cechuje wysoka świadomość działań podejmowanych dzięki obecności środków UE na obszarze LSR (81,5%), nawet jeśli osobiście nie uczestniczyli w tych projektach. Ponad 2/3 mieszkańców mogła skorzystać z infrastruktury, która powstała dzięki tym środkom i przedsięwzięciom realizowanym w ramach LSR.

Tabela 30. Świadomość projektów unijnych na obszarze LGD

Postawy badanych	mieszkańcy		beneficjenci	
	tak	nie	tak	nie
Czy wiadomo Pani/Panu o tym, żeby w ostatnich 6 latach w gminie realizowano projekty ze środków unijnych?	81,5	18,5	100,0	0,0
Czy osobiście korzystał(a) Pan(i) z projektów takich jak szkolenia, festyny finansowanych ze środków unijnych	45,2	54,8	98,0	0,0
Czy osobiście korzystał(a) Pan(i) z infrastruktury lub obiektów finansowanych ze środków unijnych	75,3	24,7	95,0	5,0

Należy uznać, że obecne działania służące realizacji LSR są skutecznie i efektywnie realizowane i odpowiedziały już na wiele potrzeb lokalnej społeczności. Wysoka świadomość (mierzona m.in. wzrostem aktywności społecznej mieszkańców) sprawia, że niemal 40% badanych oczekiwałoby wprowadzenia do LSR zmian w kolejnym okresie programowania.

Wykres 2. Potrzeba dalszego wdrażania rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność przez LGD

4.9. Ocena procesu wdrażania

Pytania badawcze

18. Czy realizacja finansowa i rzeczowa LSR odbywała się zgodnie z planem?
19. Czy procedury naboru i realizacji projektów były wystarczająco przejrzyste i przyjazne dla beneficjentów?
20. Czy kryteria pozwoliły na wybór najlepszych projektów (spójnych z celami LSR)?
21. Czy przyjęty system wskaźników pozwalał na zebranie wystarczających informacji o procesie realizacji LSR i jej rezultatach?

Realizacja finansowa i rzeczowa odbywała się zgodnie z planem. Ze sprawozdania LGD wynika, że działania we wszystkich obszarach podejmowane były regularnie. Do końca 2021 roku ogłoszono łącznie aż 32 nabory wniosków.

Nieco zaskakujący jest fakt, że beneficjenci niechętnie udzielali odpowiedzi na pytania o przejrzystość i przyjazność procedur, około 70% z badanych odmówiło odpowiedzi. Wśród beneficjentów, którzy odpowiedzieli rozstrzygająco (tak/nie) większość uznała, że procedury naboru były przejrzyste (25%) i przyjazne (19,5%) – ci, którzy się nie zgadzali z tymi opiniami to wnioskodawcy, którzy nie uzyskali dofinansowania. Można wnioskować, że bezpośredni kontakt z LGD nie był najskuteczniejszą formą pozyskiwania informacji, że mogły zaistnieć jakieś problemy komunikacyjne lub trudności proceduralne (długość procesu oceny, konieczność wprowadzania korekt do aplikacji, ale nie po stronie LGD, tylko po stronie Instytucji Zarządzającej), które wpłynęły na jakość oceny beneficjentów.

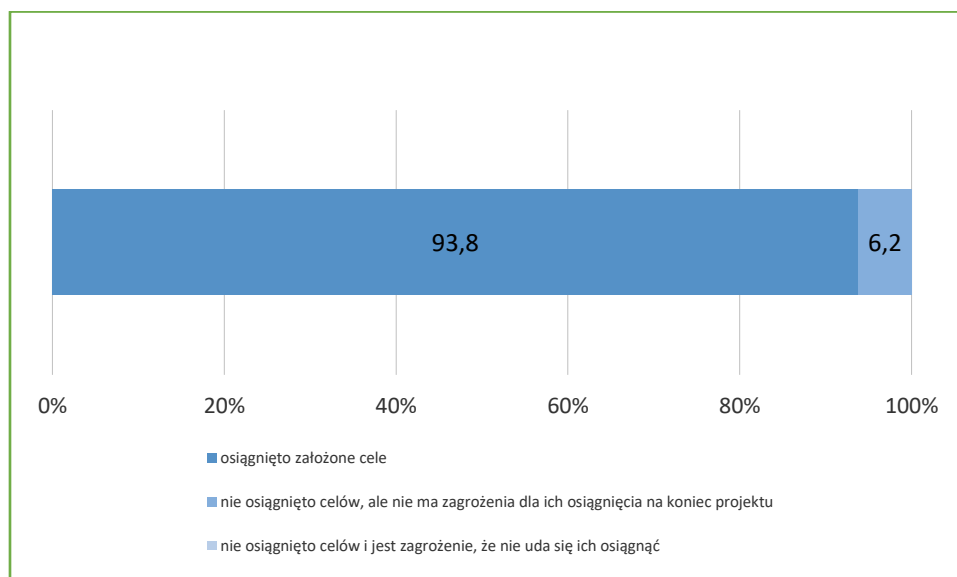
Z badania beneficjentów wynika, że dla niemal połowy z nich rodzaj podjętych przez LGD działań informacyjno-promocyjnych i jakość uzyskanych z LGD informacji miała znaczenie dla decyzji o aplikowaniu.

Tabela 31. Przejrzystość i przyjazność procedur LGD (beneficjenci)

Czy w Pani/Pana ocenie:	tak	nie	odmowa
rodzaj podjętych działań informacyjno-promocyjnych miał znaczenie dla decyzji o aplikowaniu?	44,5	38,9	16,6
jakość uzyskanych z LGD informacji miała znaczenie dla jakości przygotowanej aplikacji?	46,9	46,9	6,2
procedury naboru były przejrzyste?	25,0	5,6	69,4
procedury naboru były przyjazne dla beneficjentów	19,5	5,6	74,9

Pewnym potwierdzeniem tego, że procedury były przejrzyste, a rodzaj pozyskiwanych przez potencjalnych beneficjentów był wystarczający jest fakt, że wszystkim badanym udało się osiągnąć założone wskaźniki lub na etapie realizacji badania, nie było przesłanek do oceny, że ich osiągnięcie może być zagrożone. To sygnał, że informacje, jakie otrzymywali wnioskodawcy były właściwe, przejrzyste i zrozumiałe na tyle, że mogli dobrze przygotować swoje przedsięwzięcia.

Wykres 3. Stopień osiągnięcia założonych celów (beneficjenci)

Jednocześnie, należy zwrócić uwagę, że po stronie trudności jakie pojawiły się realizacji przyjętych celów beneficjenci wskazują przede wszystkim brak wsparcia ze strony LGD (22,2%). Należy jednak pamiętać, że często trudności, w rozwiązywaniu, których miał pomagać LGD leżała po stronie instytucji Zarządzającej i LGD nie miał wpływu na złożoność procedur. Drugim źródłem trudności, na które wskazują beneficjenci są właśnie niewłaściwe rozwiązania organizacyjne (16,7%).

Tabela 32. Źródła trudności w osiągnięciu celów (beneficjenci)

Jeśli istnieje zagrożenie, że nie wszystkie cele zostaną osiągnięte, jakie mogą być tego powody (proszę zaznaczyć wszystkie prawdziwe odpowiedzi)?	Procent*
diagnoza potrzeb społeczności nie była (w pełni) trafna – źle wyznaczono cele	2,8
cele przestały być aktualne ze względu na zmiany warunków zewnętrznych	2,8
przyjęto niewłaściwe rozwiązania organizacyjne	16,7
nie byliśmy przygotowani kadrowo do realizacji	2,8
brakowało wsparcia ze strony LGD	22,2
brakowało wsparcia ze strony innych instytucji	8,3

*dane nie sumują się do 100%, można było wskazać więcej niż 1 odpowiedź

Beneficjenci podkreślają, że trafność wskaźników ma kluczowe znaczenie dla ich osiągnięcia. Wyraźnie sygnalizują również, że sprawność organizacyjna i wsparcie ze strony LGD przyczyniły się do sukcesu ich przedsięwzięć. Połowa badanych podkreśla, że ilość i poziom skomplikowania dokumentów nie ma znaczenia dla osiągania wskaźników.

Tabela 33. Czynniki wpływające na osiągnięcie wskaźników

Co ułatwia, a co utrudnia osiągnięcie założonych wskaźników?	ułatwia	bez znaczenia	utrudnia	nie wiem
sprawność organizacyjna i wsparcie ze strony LGD	50,0	2,8	0,0	47,2
trafność wskaźników	52,8	0,0	2,8	44,4
wymogi programowe (ilość i poziom skomplikowania dokumentów)	2,8	47,2	2,8	47,2

4.10. Wartość dodana podejścia LEADER

Pytania badawcze

22. Czy działalność LGD wpływa na poprawę komunikacji pomiędzy różnymi aktorami, budowanie powiązań między nimi i sieciowanie?
23. Czy stworzony dzięki wsparciu w ramach LSR potencjał rozwojowy jest w dostateczny sposób wykorzystywany i promowany?
24. Czy projekty realizowane w ramach LSR są spójne ze zidentyfikowanym potencjałem rozwojowym obszaru objętego LSR i czy te projekty przyczyniają się do jego wzmocnienia?
25. Czy przeprowadzone w ramach LSR inwestycje są komplementarne względem siebie lub względem wiodącego projektu/tematu określanego w LSR?

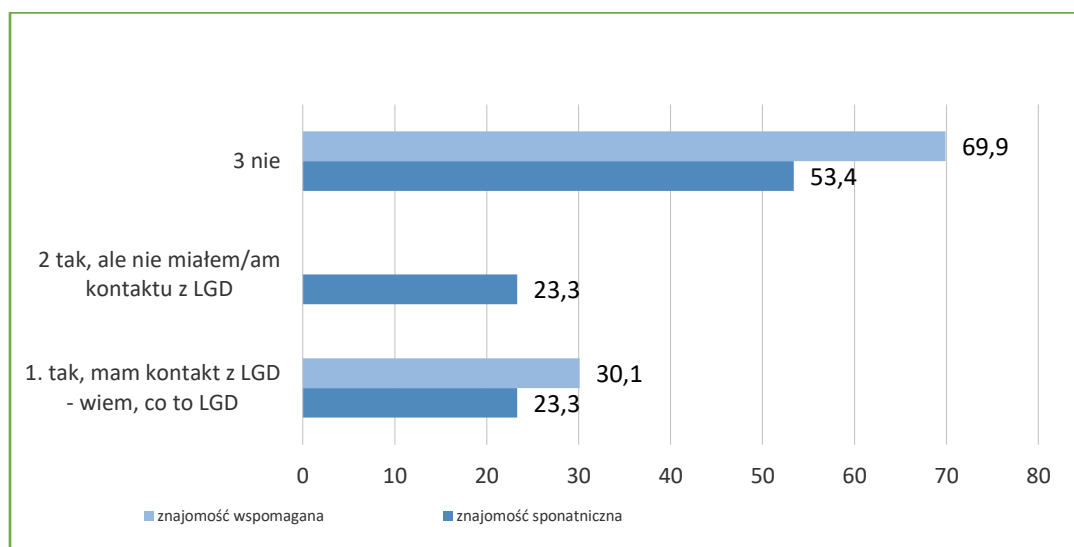
Jednym z założeń programu LEADER jest budowanie więzi pomiędzy różnymi aktorami lokalnej przestrzeni społecznej. Ważną rolę ma tu do spełnienia Lokalna Grupa Działania, która służyć może jako inicjator, ale także platforma do współpracy różnych podmiotów. Rolę tę wypełnia na kilka sposobów, po pierwsze sama konstrukcja Rady LGD sprzyja współpracy międzysektorowej, po drugie inicjuje działania, które mogą realizować wspólnie osoby reprezentujące różne społeczne grupy, wreszcie, po trzecie, może dzięki spotkaniom ze społecznością lokalną tworzyć przestrzeń do wchodzenia ze sobą w interakcje i podejmowania wspólnych działań.

Z tej perspektywy, ważne jest to, jak LGD jest postrzegany zarówno przez mieszkańców (a wśród nich tych, którzy nie korzystali z finansowania), jak i przez członków stowarzyszenia LGD oraz osób podejmujących w imieniu LGD decyzji o kierunkach działań (Rada, Zarząd)

Ponad połowa mieszkańców (53,4%) pytanych o to, czy wiedzą, czym jest LGD, jeśli nie pomagają im w odpowiedzi (przez podanie pełnej nazwy stowarzyszenia), odpowiadają negatywnie. Prawie 70% deklaruje brak znajomości LGD na podstawie pełnej nazwy stowarzyszenia. Co czwarty mieszkaniec (23,3%) deklaruował, że wie, czym jest LGD, ale nie miał z nim kontaktu, taka sama grupa badanych wie o tym, ponieważ miała styczność z LGD.

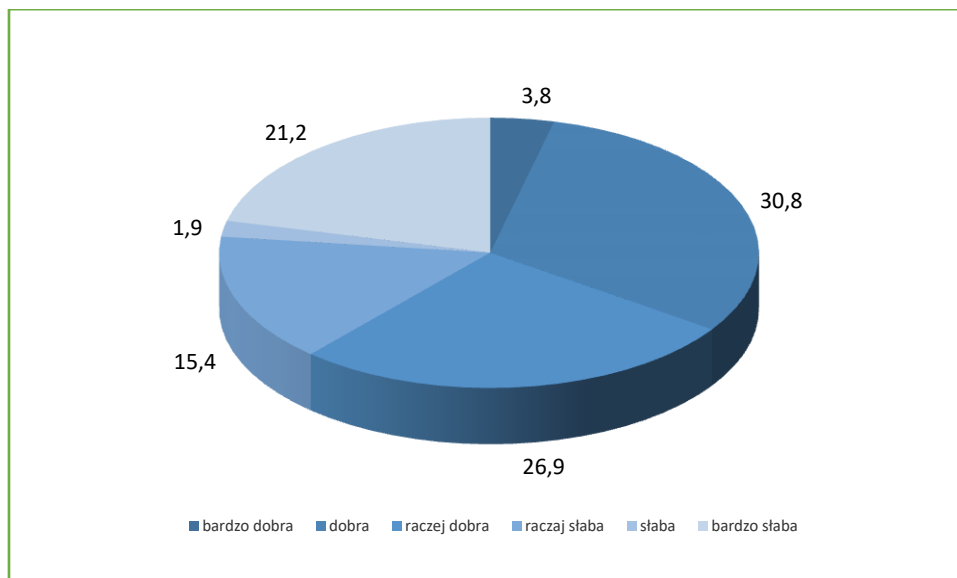
Jeśli pytanie wspomagano przez podanie nazwy stowarzyszenia, proporcje te nieznacznie się zmieniają - 30,1% badanych mieszkańców wie, co to za stowarzyszenie. Różnica między znajomością spontaniczną i wspomaganą oznacza, że warto ułatwić identyfikację LGD przez dalsze działania informacyjno-promocyjne.

Wykres 4. Znajomość LGD wśród mieszkańców

Jednocześnie zwróćmy uwagę, że mieszkańcy w zdecydowanej większości oceniają swoją znajomość LGD jako dobrą (30,8%), raczej dobrą (26,9%) i bardzo dobrą (3,8%). Największy poziom własnej wiedzy o tym, czym jest LGD deklarowali ci mieszkańcy, którzy mieli z nią bezpośrednią (i uświadomioną) styczność.

Wykres 5. Ocena znajomości działań Lokalnej Grupy Działania

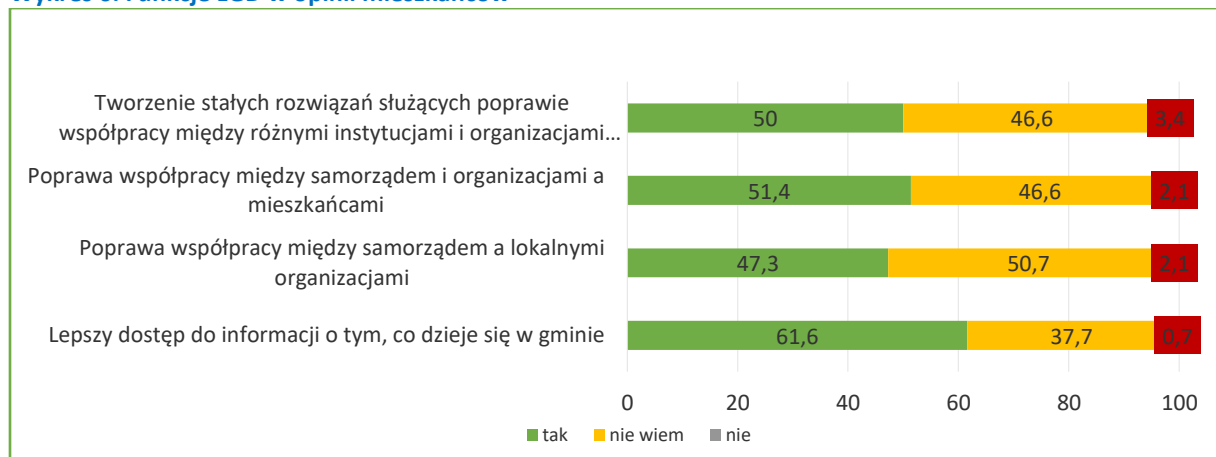
Mieszkańcy najczęściej dowiadują się o LGD od innych mieszkańców (8,9%), z lokalnych mediów (7,5%), dzięki działaniom animacyjnym LGD (6,8%) lub z ulotek i plakatów (5,5%). Mało skutecznym sposobem informowania o tym, czym zajmuje się LGD okazują się imprezy i spotkania lokalne. Zwraca uwagę, że samorząd powiatu lub regionu nie jest rozpoznawany jako miejsce, w którym mieszkańcy dowiadują się o LGD. Punkty informacji europejskiej również nie spełniają swojej roli na tym polu.

Tabela 34. Źródła wiedzy o LGD - mieszkańcy

Skąd dowiedział(a) się Pan(i) o Lokalnej Grupie Działania?	Procent*
ulotki, plakaty	5,5
informacje medialne/lokalna prasa	7,5
imprezy i spotkania lokalne	2,7
działania animacyjne LGD	6,8
od innych mieszkańców	8,9
samorząd gminy	0,0
samorząd powiatu lub regionu	0,0
punkty informacji europejskiej	0,0
interesuję się tym, co się dzieje, sam znalazłem/am informację o LGD	1,4
inne, jakie?	2,1

Mieszkańcy, którzy mają jakieś wyobrażenie o LGD (tzn. zadeklarowali, że w ogóle spotkali się z tą nazwą), widzą w stowarzyszeniu przede wszystkim platformę informacyjną – miejsce, w którym najlepiej wiadomo o tym, co dzieje się w gminie (61,6%), ale także instytucję, która służy poprawie współpracy samorządu z mieszkańcami (51,4%) i organizacjami lokalnymi (47,3%). Ważną funkcją Lokalnej Grupy Działania – według połowy badanych – jest to, że służy ona tworzeniu stałych rozwiązań, których celem jest poprawa współpracy między różnymi podmiotami w gminie. To bardzo ważne, oznacza bowiem, że można liczyć na to, że współpraca, do której dochodzi dzięki LGD lub z udziałem Grupy, jest bardziej trwała niż czas realizacji konkretnych przedsięwzięć.

Wykres 6. Funkcje LGD w opinii mieszkańców

Mocną stroną LGD – poza tym, że staje się rozpoznawalną instytucją i ważnym partnerem działań lokalnych jest bardzo kompetentny zespół (choć jest on bardzo przeciążony w związku z dużą aktywnością, w tym bardzo licznymi naborami wniosków): *„Mamy nieoceniony zespół, który jest w LGDzie. To jest mistrzostwo świata w tym, jak mały zespół może przerobić środki. Gdyby zmieniać cokolwiek, to **byłyby to środki dodatkowe na funkcjonowanie biura, żeby była możliwość zatrudnienia dodatkowych osób.**”*

Jednym z elementów wpływających na wzmocnienie potencjału rozwojowego realizowanych działań jest to, czy są one względem siebie komplementarne: *„Mam pewność, że te projekty coraz lepiej wpisują się w strategię i to świadczy o tym, że beneficjenci rzeczywiście zapoznają się z tym dokumentem. Projekty **są spójne, a w kilku przypadkach były to łączone projekty kilku gmin**, Samorządy rozmawiają ze sobą, planując projekty właśnie o dofinansowanie też **konsultują ze sobą i to też powoduje, że projekty się dopełniają a nie konkurują ze sobą.** Nie patrzą przez pryzmat jednej gminy tylko wychodzą dalej”* [IDI3_1]. To między innymi efekt zabiegów podejmowanych przez LGD: *„Skupiamy się na poprawie atrakcyjności naszej społeczności do życia tu. Przy całej dbałości o to, żeby była zachowana oddolność i zrównoważony rozwój, odpowiednio to moderujemy, robimy spotkania i wskazujemy, żeby projekty mogłyby być w wachlarzu takich, takich i takich inwestycji”* [IDI3_3].

Wyznaczone w LSR cele rozwojowe są w pełni spójne ze zidentyfikowanym potencjałem rozwojowym obszaru objętego LSR, a zaplanowane i realizowane przedsięwzięcia przyczyniają się do jego wzmocnienia. Pozostają one w dużej mierze aktualne, zwłaszcza jeśli chodzi o główne kierunki działań: dalszy rozwój infrastruktury turystycznej, wspieranie rozwoju przedsiębiorczości. Silniej obecnie wybrzmiewa natomiast potrzeba ochrony środowiska: *„Chcielibyśmy pójść w stronę ochrony środowiska, bo mamy też taką świadomość i potrzebę, żeby wdrażać projekty, które będą uświadamiać ludzi, np. tego jak nie zaburzać tego dziewiczego terenu jeszcze, jak nie śmiecić, jak segregować śmieci, itp.”* [IDI3_3].

5.Odpowiedzi na pytania badawcze

Lp.	Pytanie badawcze	Miejsce w raporcie	Odpowiedź na pytanie
1	Jaki jest stopień osiągnięcia celu głównego i przypisanych do niego wskaźników LSR?	4.1	Cel główny oraz przypisane mu wskaźniki osiągnięto w bardzo wysokim stopniu. Zdecydowaną większość przedsięwzięć wykonano zgodnie z założonym budżetem. Dotychczasowy poziom realizacji wskazuje, że możliwe jest wykorzystanie w pełni budżetu przed rokiem 2023. Tylko w przypadku trzech działań do końca 2021 roku nie zrealizowano w pełni budżetu: działania: Sieć dostaw i sprzedaży lokalnych produktów rybnych; Infrastruktura obszaru; Wsparcie przedsiębiorczości rybaków. Poziom realizacji wskazuje jednak, że możliwe jest wykorzystanie w pełni budżetu przed rokiem 2023. W szczególności wskazuje na to intensywność działań podjętych w 2022 roku pozwolą na ich realizację.
2	Jaki jest wpływ LSR na kapitał społeczny, w tym w szczególności na aktywność społeczną, zaangażowanie w sprawy lokalne?	4.2	LGD dociera do organizacji lokalnych bezpośrednio, jak i z pośrednictwem jednostek samorządu terytorialnego, dbając o to, aby żadna z gmin nie została wyłączone. W okresie podlegającym ewaluacji zwiększyła się dynamika powstawania organizacji pozarządowych (choć w największym stopniu w Czaplinku, Wałczu i Złocieńcu). Jednocześnie poziom aktywności i potencjał organizacji jest bardzo zróżnicowany i przekłada się to także na gotowość i możliwość tych organizacji do udziału w organizowanych konkursach. Zwiększa się też (deklarowany) udział mieszkańców w życiu społecznym gmin i rośnie ich poczucie sprawczości. Przy tym aż połowa z badanych podkreśla, że podjęli aktywność pod wpływem działań LGD.
3	W jaki sposób należałoby wspierać rozwój kapitału społecznego w	4.2	Dalsza aktywizacja tych gmin, w których aktywność (mierzona - w sposób niedoskonały - liczbą nowopowstających organizacji pozarządowych) jest niska, zwłaszcza w gminie

Lp.	Pytanie badawcze	Miejsce w raporcie	Odpowiedź na pytanie
	przyszłości?		Człopa.
4	W jakim stopniu realizacja LSR przyczyniła się do rozwoju przedsiębiorczości?	4.3	W ramach realizacji LSR powstało aż 53 nowe firmy a 18 skorzystało ze środków na rozwój firmy. Powstało ponad 60 miejsc pracy, a kolejne 58 miejsc zostało utrzymane dzięki realizowanym działaniom.
5	Czy i w jaki sposób wspieranie przedsiębiorczości w ramach kolejnych edycji LSR jest wskazane?	4.3	Mimo rozwoju przedsiębiorczości (na co wskazują także statystyki publiczne) dalsze wspieranie przedsiębiorczości w kolejnych edycjach jest wskazane. Według mieszkańców szczególnie pożądane jest wspieranie rozwoju takich branż jak: przetwórstwo drewna, turystyka i agroturystyka, usługi powiązane z turystyką (baza noclegowa, gastronomia), nowe technologie, usługi transportowe, przemysł lekki elektromaszynowy, przetwórstwo rolne, przetwórstwo rybne, rybołówstwo.
6	W jakim stopniu LSR przyczyniła się do budowania lokalnego potencjału w zakresie turystyki i dziedzictwa kulturowego?	4.4	W odbiorze społecznym znacząco wzrósł poziom atrakcyjności turystycznej obszaru LGD. W szczególności poprawie uległa infrastruktura, ale także oferta sportowa i rekreacyjna, polepszyła się też promocja regionu i jego zasobów naturalnych, kulturalnych i turystycznych. W ramach realizacji LSR powstało 5 obiektów sportowych i rekreacyjnych, a kolejne 4 zostały przebudowane.
7	W jakich kierunkach należy wspierać rozwój lokalnego potencjału turystycznego?	4.4	Kontynuacja działań, z uwagą na dalsze inwestycje w infrastrukturę turystyczną, ale także na przemysłane działania promocyjne i na rewitalizację zaniedbanych, zniszczonych, porzuconych miejsc (cennych zarówno przyrodniczo, jak i kulturowo) oraz stworzenie unikalnej oferty kulturalnej.
8	Czy w LSR właściwie zdefiniowano grupy defaworyzowane oraz czy realizowane w ramach LSR działania odpowiadały na potrzeby tych grup?	4.5	Tak.

Lp.	Pytanie badawcze	Miejsce w raporcie	Odpowiedź na pytanie
9	Jaki był wpływ LSR na poziom ubóstwa i wykluczenia społecznego?	4.5	Ogólnie pozytywne oceny sytuacji społeczno-gospodarczej wyrażane przez mieszkańców to efekt zmian, jakie zaszły w ostatnich 7 latach. Ponad połowa mieszkańców odczuwa poprawę sytuacji zarówno gospodarczej, jak i społecznej. Niemał we wszystkich gminach tworzących LGD obserwujemy wiele pozytywnych zjawisk: Są to w szczególności: zmniejszenie liczby osób zależnych od pomocy społecznej (wszystkie gminy), spadek bezrobocia (wszystkie gminy) oraz zwiększenie liczby osób pracujących. Warto również zauważyć, że spadek liczby osób korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej jest znaczący. W gminie Czaplinek to zmiana o 821 osób, w gminach Drawsko Pomorskie i Wałcz to ponad 700 osób, którym udało się wyjść z kręgu ubóstwa.
10	Jakie działania należy podejmować w skali lokalnej na rzecz ograniczania ubóstwa i wykluczenia społecznego?	4.5	Wskazana jest kontynuacja dotychczasowych działań – wzmacnianie sieci usług opiekuńczych (co wpłynie pozytywnie na aktywność zawodową kobiet) oraz dbanie o rozwój przedsiębiorczości mieszkańców.
11	W jakim stopniu projekty realizowane w ramach LSR były innowacyjne?	4.6	Ze sprawozdań z postępu rzeczowego za 2020 i 2021 można wnioskować o umiarkowanej innowacyjności projektów.
12	Jakie można wyróżnić typy innowacji powstałych w ramach LSR?	4.6	Wg sprawozdań podjęto 8 działań ukierunkowanych na innowacje. Występowały przede wszystkim innowacje produktowe.
13	Jaka była skuteczność i efekty działania wdrażania projektów współpracy?	4.7	Skuteczność była bardzo wysoka, a efekty w pełni odpowiadały założeniom.
14	Jaką formę i zakres powinny	4.7	Kontynuacja dotychczasowych rozwiązań.

Lp.	Pytanie badawcze	Miejsce w raporcie	Odpowiedź na pytanie
	przyjmować projekty współpracy w przyszłości?		
15	Czy sposób działania partnerów w ramach LGD pozwalał na efektywną i skuteczną realizację LSR?	4.8	Tak, w pełni
16	Jaka jest skuteczność i efektywność działań biura LGD (animacyjnych, informacyjno-promocyjnych, doradczych)?	4.8	Skuteczność i efektywność działań biura LGD jest bardzo wysoka, zarówno jeśli chodzi o doradztwo indywidualne, jak i spotkania bezpośrednie z mieszkańcami.
17	Jakie zmiany należy wprowadzić w działaniach LGD, by skuteczniej realizowała LSR?	4.8	Działania prowadzone dotąd przez LGD były bardzo skuteczne. Kontynuacja działań.
18	Czy realizacja finansowa i rzeczowa LSR odbywała się zgodnie z planem?	4.9	Tak
19	Czy procedury naboru i realizacji projektów były wystarczająco przejrzyste i przyjazne dla beneficjentów?	4.9	Tak
20	Czy kryteria pozwalały na wybór najlepszych projektów (spójnych z celami LSR)?	4.9	Tak

Lp.	Pytanie badawcze	Miejsce w raporcie	Odpowiedź na pytanie
21	Czy przyjęty system wskaźników pozwalał na zebranie wystarczających informacji o procesie realizacji LSR i jej rezultatach?	4.9	Tak
22	Czy działalność LGD wpływa na poprawę komunikacji pomiędzy różnymi aktorami, budowanie powiązań między nimi i sieciowanie?	4.10	Zdecydowanie tak.
23	Czy stworzony dzięki wsparciu w ramach LSR potencjał rozwojowy jest w dostateczny sposób wykorzystywany i promowany?	4.10	Tak, ale należy wzmocnić informacje i promocję efektów dotychczasowych działań.
24	Czy projekty realizowane w ramach LSR są spójne ze zidentyfikowanym potencjałem rozwojowym obszaru objętego LSR i czy te projekty przyczyniają się do jego wzmocnienia?	4.10	Tak, w pełni.
25	Czy przeprowadzone w ramach LSR inwestycje są komplementarne względem siebie lub względem wiodącego projektu/tematu określonego w LSR?	4.10	Tak

6. Wnioski i rekomendacje

Wniosek	Rekomendacja
Niemal wszystkie postawione cele zostały zrealizowane.	Kontynuacja działań zgodnie z harmonogramem oraz kontynuacja intensywnych działań w tych zakresach, w których zwiększono budżet aneksem do umowy
Analiza wskaźników rezultatu i produktu wskazuje, że istnieje kilka obszarów wymagających dalszych działań, jeśli mają być osiągnięte do 2023 roku	Regularny monitoring wskaźników, z uwagą na przesunięcia wewnątrz budżetu związanych ze zmianą wartości wskaźników.
Nierównomierna jest aktywność mieszkańców poszczególnych gmin.	Intensyfikacja działań informacyjno-promocyjnych w gminach mniej dotąd aktywnych
Cele LSR są nadal aktualne. Ma to być efektem trafnej diagnozy, bieżącego monitoringu potrzeb i otoczenia, w którym realizowane są cele	Konsultacje społeczne nowych założeń LSR
Wsparcie dla NGO jest wystarczające. Działania LGD mają duże znaczenia dla podejmowania aktywności społecznej przez mieszkańców (choć poziom tej aktywności nadal jest umiarkowany).	Należałoby kierować działania także do nieformalnych liderów lokalnych i z ich pomocą aktywizować mieszkańców.
Poczucie sprawczości i wpływu mieszkańców jest umiarkowane.	Wymaga dalszego wzmacniania przez włączanie mieszkańców w procesy decyzyjne oraz działania na rzecz społeczności LSR.
Realizacji LSR przyczyniła się do wzmocnienia istniejących firm (18) i powstania nowych przedsiębiorstw (53). Powstało 60 miejsc pracy, utrzymano 58 (na koniec 2021 r.). Zmiany te są zauważane przez mieszkańców (zauważają większą dostępność ofert pracy, ale bez jednocześnie poprawy atrakcyjności tych ofert)	Kontynuacja dotychczasowych działań. Jednocześnie mieszkańcy zwracają uwagę na konieczność dalszego inwestowania tylko w firmy lokalne; wybrane branże: przetwórstwo drewna (meblowa), turystyka i agroturystyka, usługi powiązane z turystyką (baza noclegowa, gastronomia), nowe technologie, usługi transportowe, przemysł lekki elektromaszynowy, przetwórstwo rolne, przetwórstwo rybne, rybołówstwo; odnoszące się do lokalności: rzemiosło, wyroby z drewna, produkty lokalne, kuchnia regionalna, infrastruktura rekreacyjna, turystyczna i kulturalna (w tym ochrona zabytków).
Wdrożenie LSR wpłynęło na poprawę oferty rekreacyjnej i turystycznej.	Kontynuacja działań ukierunkowanych na rozwój turystyki, dalszy rozwój infrastruktury i oferty turystycznej, przywrócenie pełnej użyteczności zaniedbanym terenom i budynkom, przemysłana promocja obszaru
W okresie realizacji LSR zmniejszył się poziom ubóstwa i wykluczenia społecznego na większości jego obszaru.	Nadal niezbędne są działania kierowane do osób narażonych na wykluczenie z rynku pracy: kobiety po urodzeniu dziecka oraz młodzi ludzie (do 30 roku życia) Utrzymanie definicji grup defaworyzowanych
Zrealizowano projekty współpracy, który przyniósł efekty zgodne z założeniami.	Kontynuacja dotychczasowych działań
Partnerzy w ramach LGD spotykali się systematycznie, w okresie pandemii podjęto	Kontynuacja dotychczasowych działań

Wniosek	Rekomendacja
odpowiednie działania umożliwiające kontynuację współpracy	
Wysoko oceniana jest przejrzystość, przyjazność i przystępność informacji.	Utrzymanie dotychczasowych praktyk
Beneficjenci oceniają wsparcie ze strony LGD jako odpowiednie do ich potrzeb	Kontynuacja dotychczasowych działań
Mieszkańcy postrzegają LGD jako trwałą, stabilną organizację, która ma charakter pomostowy – pozwala na zawiązywanie partnerstw międzysektorowych, sprzyja dialogowi społecznemu i wypracowywaniu komplementarnych rozwiązań.	Wartością dodaną podejścia Leader jest przede wszystkim budowanie więzi między różnymi aktorami społecznymi i współpraca międzysektorowa. Ważną wartością dodaną jest też zwiększająca się integracja mieszkańców. Kontynuacja dotychczasowych działań

Spis tabel i wykresów

Tabela 1. Logika wyznaczonych celów szczegółowych LSR	6
Tabela 2. Budżet LSR na poszczególne zakresy wsparcia*	7
Tabela 3. Postęp finansowy.....	8
Tabela 4. Wskaźniki rezultatu – postęp rzeczowy.....	10
Tabela 5. Wskaźniki produktu – postęp rzeczowy	11
Tabela 6. Rodzaje realizowanych działań w podziale na gminy – liczba projektów realizowanych w poszczególnych gminach	13
Tabela 7. Rodzaje realizowanych działań w podziale na rodzaje beneficjentów – liczba projektów realizowanych przez poszczególnych beneficjentów	14
Tabela 8. Sytuacja społeczno-demograficzna na obszarze LGD	15
Tabela 9. Nowo zarejestrowane fundacje, stowarzyszenia, organizacje społeczne na 10 tys. mieszkańców	19
Tabela 10. Aktywność na rzecz lokalnej społeczności i wpływ LGD na aktywność społeczną	19
Tabela 11. Poczucie wpływu na lokalną społeczność.....	20
Tabela 12. Ocena współdziałania, jako narzędzia pomocy innym – potrzeba angażowania	20
Tabela 13. Ocena współdziałania, jako narzędzia zmiany w społeczności lokalnej – potrzeba angażowania.....	20
Tabela 14. Zmiany sytuacji gospodarczej obserwowane przez mieszkańców	21
Tabela 15. Potencjał gospodarczy – liczba podmiotów gospodarczych bezwzględna i na 1000 mieszkańców w wieku produkcyjnym	22
Tabela 16. Potencjał gospodarczy – liczba nowych podmiotów gospodarczych bezwzględna i w przeliczeniu na 1000 mieszkańców	23
Tabela 17. Zmiany dot. potencjału turystycznego i kulturowego w opinii mieszkańców	25
Tabela 18. Zmiany zasobów turystycznych w podziale na gminy	26
Tabela 19. Udział LGD w zwiększaniu potencjału turystycznego obszaru	27
Tabela 20. Wskaźnik przychodów gmin	29
Tabela 21. Zmiany sytuacji społeczno-gospodarczej obszaru od 2015 roku w opinii mieszkańców	29
Tabela 22. Zmiany sytuacji społecznej w gminie obserwowane w ciągu ostatnich 5 lat w opinii mieszkańców	30
Tabela 23. Grupy defaworyzowane z perspektywy mieszkańców	31
Tabela 24. Grupy defaworyzowane.....	31
Tabela 25. Sytuacja społeczna na obszarze LGD	33
Tabela 26. Zrealizowane projekty współpracy	36
Tabela 27. Realizacja celów informacyjno-promocyjnych	38
Tabela 28. Źródło wiedzy o LGD (beneficjenci)	38
Tabela 29. Ocena jakości uzyskanych informacji (beneficjenci).....	39

Tabela 30. Świadomość projektów unijnych na obszarze LGD	39
Tabela 31. Przejrzystość i przyjazność procedur LGD (beneficjenci).....	41
Tabela 32. Źródła trudności w osiągnięciu celów (beneficjenci).....	42
Tabela 33. Czynniki wpływające na osiąganie wskaźników.....	43
Tabela 34. Źródła wiedzy o LGD - mieszkańcy.....	45
Wykres 1. Ogólna ocena sytuacji społeczno-gospodarczej gminy w opinii mieszkańców	28
Wykres 2. Potrzeba dalszego wdrażania rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność przez LGD	40
Wykres 3. Stopień osiągnięcia założonych celów (beneficjenci).....	42
Wykres 4. Znajomość LGD wśród mieszkańców	44
Wykres 5. Ocena znajomości działań Lokalnej Grupy Działania.....	45
Wykres 6. Funkcje LGD w opinii mieszkańców	46

Załączniki. Narzędzia badawcze

Mieszkańcy obszarów LGD (CAWI/ CATI)

Szanowni Państwo,

zwracamy się z uprzejmą prośbą o wypełnienie ankiety dotyczącej zmian zachodzących w Państwa społeczności pod wpływem realizacji Lokalnej Strategii Rozwoju oraz działań realizowanych przez Lokalną Grupę Działania na terenie gminy/powiatu.

Państwa doświadczenia i opinie są bardzo ważne i mogą przyczynić się do faktycznych zmian ułatwiających wdrażanie Lokalnej Strategii Rozwoju. Dlatego też prosimy o pełne i szczere odpowiedzi – dzięki temu uzyskamy trafny obraz doświadczanych przez Państwa trudności oraz obraz Państwa potrzeb i oczekiwań.

Z poważaniem,

zespół badawczy Pracowni Badań SOMA

Rozwój gminy i powiatu

5. Proszę o ogólną ocenę sytuacji społeczno-gospodarczej gminy:

☐ bardzo dobra – gmina/powiat nie doświadcza znaczących problemów gospodarczych i społecznych	☐ dobra – pojawiają się problemy, ale możliwe jest ich rozwiązywanie	☐ raczej dobra – pojawiają się problemy, większość z nich może być rozwiązana
☐ raczej zła – pojawiają się problemy, tylko część z nich może być rozwiązana	☐ zła – występują problemy społeczne i gospodarcze, większość jest trudna do rozwiązania	☐ bardzo zła – występują problemy społeczne i gospodarcze, większość jest niemożliwa do rozwiązania

6. Jak sytuacja gminy zmieniała się w ostatnich latach (od 2014 roku)?

Sytuacja gospodarcza	☐ poprawiła się	☐ bez zmian	☐ pogorszyła się
Sytuacja społeczna	☐ poprawiła się	☐ bez zmian	☐ pogorszyła się

7. Jakie zmiany sytuacji gospodarczej w gminie obserwuje P. w ostatnich 5 latach?

liczba nowopowstałych przedsiębiorstw	☐ poprawa	☐ bez zmian	☐ pogorszenie
ilość inwestycji gospodarczych	☐ poprawa	☐ bez zmian	☐ pogorszenie
Ilość ofert pracy	☐ poprawa	☐ bez zmian	☐ pogorszenie
atrakcyjność ofert pracy	☐ poprawa	☐ bez zmian	☐ pogorszenie
infrastruktura techniczna komunalna (drogi, wodociągi, sieć energetyczna)	☐ poprawa	☐ bez zmian	☐ pogorszenie
rozwój infrastruktury turystycznej	☐ poprawa	☐ bez zmian	☐ pogorszenie
warunki prowadzenia firm	☐ poprawa	☐ bez zmian	☐ pogorszenie
Możliwości zatrudnienia poza rolnictwem	☐ poprawa	☐ bez zmian	☐ pogorszenie
Działań na rzecz osób bezrobotnych	☐ poprawa	☐ bez zmian	☐ pogorszenie
Działań i usprawnień na rzecz osób niepełnosprawnych	☐ poprawa	☐ bez zmian	☐ pogorszenie
Działań na rzecz osób młodych (do 35 rż)	☐ poprawa	☐ bez zmian	☐ pogorszenie

Działań na rzecz osób po 50 rż	☐ poprawa	☐ bez zmian	☐ pogorszenie
--------------------------------	----------------------------------	------------------------------------	--------------------------------------

8. Jakie zmiany sytuacji społecznej w gminie obserwuje P. w ostatnich 5 latach?

poziom bezrobocia	☐ poprawa	☐ bez zmian	☐ pogorszenie
liczba rodzin zależnych od pomocy społecznej	☐ poprawa	☐ bez zmian	☐ pogorszenie
aktywność społeczna (udział w działaniach na rzecz społeczności)	☐ poprawa	☐ bez zmian	☐ pogorszenie
odpływ ludzi młodych z gminu/powiatu	☐ poprawa	☐ bez zmian	☐ pogorszenie
dostęp do usług opiekuńczych dla dzieci	☐ poprawa	☐ bez zmian	☐ pogorszenie
dostęp do usług opiekuńczych dla osób starszych i niepełnosprawnych	☐ poprawa	☐ bez zmian	☐ pogorszenie
dostęp do podstawowej opieki zdrowotnej	☐ poprawa	☐ bez zmian	☐ pogorszenie

9. Czy gmina zmieniała się w ostatnich 5 latach ze względu na:

Poziom atrakcyjności turystycznej	☐ poprawa	☐ bez zmian	☐ pogorszenie
Promocji dziedzictwa kulturalnego, zasobów naturalnych i turystyki	☐ poprawa	☐ bez zmian	☐ pogorszenie
Infrastruktury i oferty kulturalnej	☐ poprawa	☐ bez zmian	☐ pogorszenie
Infrastruktury i oferty sportowej i rekreacyjnej	☐ poprawa	☐ bez zmian	☐ pogorszenie
Tożsamości mieszkańców z regionem	☐ poprawa	☐ bez zmian	☐ pogorszenie

10. Jak wyobraża sobie Pan(i) dalsze kierunki rozwoju turystyki w gminie – jak powinna się zmieniać w najbliższych latach?

- a.
b.
c.

11. Czy są jakieś branże gospodarcze, których rozwój w szczególności powinien być wspierany, żeby gmina mogła się rozwijać? Jeśli tak, jakie?

- a.
b.
c.

Wpływ mieszkańców na sytuację gminy

12. Czy ludzie tacy jak Pan(i) mają wpływ na życie wsi/miejscowości?

1. tak	2 nie wiem	3 nie
--------	------------	-------

13. Czy ludzie tacy jak Pan(i) mają wpływ na życie gminy?

1. tak	2 nie wiem	3 nie
--------	------------	-------

14. Które z poniższych twierdzeń jest Panu bliższe

1. tacy jak ja działając z innymi mogą pomóc potrzebującym	2 tacy jak ja nawet działając z innymi nie mogą pomóc potrzebującym
--	---

15. Które z poniższych twierdzeń jest Panu bliższe

1. tacy jak ja działając z innymi mogą wpływać	2 tacy jak ja nawet działając z innymi nie mogą
--	---

na to, jak zmienia się nasza gmina	wpływać na to, jak zmienia się nasza gmina
------------------------------------	--

16. Czy kiedykolwiek podejmował(a) P. działania na rzecz innych mieszkańców gminy lub wspólnych spraw?

1. tak	2. Nie
--------	--------

17. Czy do któryś z tych działań został(a) Pan(i) zachęcon(a) przez Lokalną Grupę Działania?

1. tak	2. Nie
--------	--------

18. Co mogłoby zachęcić Panią/Pana do tego, aby włączyła się Pani/włączył Pan w działania na rzecz innych mieszkańców gminy lub wspólnych spraw?

- a.
b.
c.

19. Czy wiadomo Pani/Panu o tym, żeby w ostatnich 6 latach w gminie realizowano projekty ze środków unijnych?

1. tak	2. nie
--------	--------

20. Czy osobiście korzystał(a) Pan(i) z projektów takich jak szkolenia, festyny finansowanych ze środków unijnych

1. tak	2. nie
--------	--------

21. Czy osobiście korzystał(a) Pan(i) z infrastruktury lub obiektów finansowanych ze środków unijnych

1. tak	2. nie
--------	--------

Lokalna Grupa Działania i Lokalna Strategia Rozwoju

22. Czy słyszał(a) Pan(i) o Lokalnej Grupie Działania funkcjonującej w Pana/Pani gminie?

1. tak, mam kontakt z LGD	2 tak, ale nie miałem/am kontaktu z LGD	3 nie (do pyt. 22)
---------------------------	---	--------------------

23. Czy może Pani/Pan podać nazwę tej Lokalnej Grupy Działania?

Nazwa:

Jeśli nazwa nie jest poprawna:

Czy słyszał(a) Pani o[podać respondentowi nazwę LGD]

☐ tak	☐ nie
------------------------------	------------------------------

24. Skąd dowiedział(a) się Pan(i) o Lokalnej Grupie Działania?

☐ ulotki	☐ plakaty	☐ informacje medialne/lokalna prasa
☐ imprezy i spotkania lokalne	☐ działania animacyjne LGD	☐ od innych mieszkańców
☐ samorząd gminy	☐ samorząd powiatu lub regionu	☐ punkty informacji europejskiej
☐ interesuję się tym, co się dzieje, sam znalazłem/am informację o LGD	☐ inne, jakie?	

25. Jak ocenia Pan(i) swoją znajomość działań Lokalnej Grupy Działania:

☐ bardzo dobra	☐ dobra	☐ raczej dobra
☐ raczej zła	☐ zła	☐ bardzo zła

26. Które z grup mieszkańców są w szczególności narażone na wykluczenie społeczne (mogą mieć poczucie, że jakość ich życia jest niższa niż innych mieszkańców):

1. dzieci i młodzież	2 osoby niepełnosprawne	3 seniorzy	4. osoby samotne
----------------------	-------------------------	------------	------------------

5.rodziny z dziećmi	6 osoby ubogie	7 kobiety	8 inne grupy, jakie?
9 nie ma takich grup (do pyt. 24)			

27. **Lokalna Grupa Działania podejmuje działania, które kierowane są do różnych grup mieszkańców. Czy działania LGD uwzględniają w wystarczającym stopniu sprawy i problemy osób mieszkających w gminie:**

dzieci i młodzieży	☐ tak	☐ nie wiem	☐ nie
osób niepełnosprawnych	☐ tak	☐ nie wiem	☐ nie
osób starszych	☐ tak	☐ nie wiem	☐ nie
osób samotnych	☐ tak	☐ nie wiem	☐ nie
rodzin z dziećmi	☐ tak	☐ nie wiem	☐ nie
osób ubogich	☐ tak	☐ nie wiem	☐ nie
kobiet	☐ tak	☐ nie wiem	☐ nie
przedsiębiorców	☐ tak	☐ nie wiem	☐ nie
rolników	☐ tak	☐ nie wiem	☐ nie

28. **Czy są jakieś ważne sprawy i problemy lokalne, które powinny w szczególności stać się przedmiotem działania Lokalnej Grupy Działania? Jeśli tak, jakie?**

- a.
- b.
- c.

29. **Czy w Pani/Pana opinii powstanie Lokalnej Grupy Działania sprzyja:**

Lepszemu dostępowi do informacji o tym, co dzieje się w gminie	☐ tak	☐ nie wiem	☐ nie
Poprawie współpracy między samorządem a lokalnymi organizacjami	☐ tak	☐ nie wiem	☐ nie
Poprawie współpracy między samorządem i organizacjami a mieszkańcami	☐ tak	☐ nie wiem	☐ nie
Tworzeniu stałych rozwiązań służących poprawie współpracy między różnymi instytucjami i organizacjami w gminie	☐ tak	☐ nie wiem	☐ nie

Beneficjenci

30. **Czy korzystał(a) Pan(i) ze środków z Lokalnej Grupy Działania?**

1. tak	2. nie
--------	--------

31. **Skąd dowiedział(a) się P. o możliwości aplikowania o środki z Lokalnej Grupy Działania?**

1. informacje ogólnie dostępne (ulotki, plakaty, zebrania, lokalne media)	2. dotarła do mnie informacja bezpośrednio z LGD (powiadomienie sms, fb, itp.)	3 od liderów lokalnych	4 inne, jakie?
---	--	------------------------	-------------------------

32. **Czy uzyskane informacje były:**

wyczerpujące (zawierały wszystkie niezbędne informacje)	1 1 tak	2 2 nie
dostosowane do potrzeb odbiorcy	1. 1 tak	2. 2 nie
atrakcyjne – zachęcające do aplikowania	1 tak	2 nie

33. Czy w Pani/Pana ocenie:

rodzaj podjętych działań informacyjno-promocyjnych miał znaczenie dla decyzji o aplikowaniu?	1 tak	2 nie
jakość uzyskanych z LGD informacji miała znaczenie dla jakości przygotowanej aplikacji?	1 tak	2 nie
procedury naboru były przejrzyste?	1 tak	2 nie
procedury naboru były przyjazne dla beneficjentów	1 tak	2 nie

34. Jaki jest stopień osiągnięcia założonych celów?

☐ osiągnięto założone cele (do pyt. 32)	☐ nie osiągnięto celów, ale nie ma zagrożenia dla ich osiągnięcia na koniec projektu	☐ nie osiągnięto celów i jest zagrożenie, że nie uda się ich osiągnąć
--	---	--

35. Jeśli istnieje zagrożenie, że nie wszystkie cele zostaną osiągnięte, jakie mogą być tego powody (proszę zaznaczyć wszystkie prawdziwe odpowiedzi)?

☐ diagnoza potrzeb społeczności nie była (w pełni) trafna – źle wyznaczono cele	☐ cele przestały być aktualne ze względu na zmiany warunków zewnętrznych	☐ przyjęto niewłaściwe rozwiązania organizacyjne
☐ nie byliśmy przygotowani kadrowo do realizacji	☐ brakowało wsparcia ze strony LGD	☐ brakowało wsparcia ze strony innych instytucji
☐ inne, jakie?		

36. Co ułatwia, a co utrudnia osiągnięcie założonych wskaźników?

Czynnik wpływający na osiągnięcie wskaźników	Czy ten czynnik ułatwia, utrudnia czy może nie ma znaczenia?
sprawność organizacyjna i wsparcie ze strony LGD	☐ ułatwia ☐ utrudnia ☐ bez znaczenia
trafność wskaźników	☐ ułatwia ☐ utrudnia ☐ bez znaczenia
wymogi programowe (ilość i poziom skomplikowania dokumentów)	☐ ułatwia ☐ utrudnia ☐ bez znaczenia
Inne, jakie?	☐ ułatwia ☐ utrudnia ☐ bez znaczenia

37. Czy w P. opinii w kolejnym okresie programowania należy utrzymać obecne rozwiązanie – rozwój lokalny kierowany przez społeczność wdrażany przez LGD?

1. tak, bez znaczących zmian	2. tak, ale po wprowadzeniu istotnych zmian (do pyt. 34)	3. nie (do pyt. 35)	4. nie wiem
------------------------------	--	---------------------	-------------

38. Jeśli niezbędne są poważne zmiany, czego powinny dotyczyć?

1.
2.
3.

39. Jeśli nie, dlaczego?

1.

2.
3.

Informacje o respondencie

M1. Nazwa gminy:

M2. Nazwa powiatu:

M3. Płeć:

1. kobieta
2. mężczyzna

M4. Wiek

M5. Wykształcenie:

1. podstawowe/gimnazjalne
2. zasadnicze zawodowe
3. liceum ogólnokształcące/ zawodowe/ technikum
4. pomaturalne/ policealne
5. studia licencjackie bądź inżynierskie
6. studia magisterskie, magisterium plus (np. doktorat, dwa kierunki)

M6. Ile osób (wszystkich domowników) liczy P. gospodarstwo domowe?.....

M7. Czy obecnie jest P. zatrudniony/a?

1. tak (przejdź do pyt. M9)
2. nie

M8. Jeśli obecnie P. nie pracuje, czy pracował/a P. w ciągu ostatnich 12 miesięcy?

1. tak
2. nie

M9. Jak ocenia P. sytuację materialną swojej rodziny?

1. wystarcza nam na wszystkie potrzeby i na oszczędności
2. wystarcza nam na wszystkie potrzeby
3. wystarcza nam tylko na potrzeby podstawowe
4. nie wystarcza nawet na podstawowe potrzeby

M10. Czy na tle innych rodzin w gminie sytuacja materialna P. rodziny jest:

1. lepsza
2. taka sama
3. gorsza

M11. Gdyby nic Pani/Pana nie ograniczało, gdzie chciał(a)by Pan(i) mieszkać:

- 1 tu, gdzie teraz
2. gdzieś w województwie
3. gdzieś w kraju
4. za granicą

M12. A Pani/Pana dzieci? Gdzie chciał(a)by Pan(i), żeby mieszkali w przyszłości:

- 1 tu, gdzie teraz
2. gdzieś w województwie
3. gdzieś w kraju
4. za granicą

Dziękujemy za udział w badaniu!

LGD (IDI)

Szanowni Państwo,

zwracamy się z uprzejmą prośbą o wypełnienie ankiety dotyczącej zmian zachodzących w Państwa społeczności pod wpływem realizacji Lokalnej Strategii Rozwoju oraz działań realizowanych przez Lokalną Grupę Działania na terenie gminy/powiatu.

Państwa doświadczenia i opinie są bardzo ważne i mogą przyczynić się do faktycznych zmian ułatwiających wdrażanie Lokalnej Strategii Rozwoju. Dlatego też prosimy o pełne i szczere odpowiedzi – dzięki temu uzyskamy trafny obraz doświadczanych przez Państwa trudności oraz obraz Państwa potrzeb i oczekiwań.

Państwa wypowiedzi są w pełni anonimowe i zostaną przedstawione w zbiorczych zestawieniach lub formie uniemożliwiającej identyfikację rozmówcy.

Z poważaniem,

zespół badawczy Pracowni Badań SOMA

Informacje podstawowe

M1. Nazwa LGD (do uzupełnienia przez badacza):

.....

M2. Funkcja sprawowana przez respondenta (do uzupełnienia przez badacza)

M3. Siedziba LGD (do uzupełnienia przez badacza):

.....

M4. Rok utworzenia LGD:

M5: Respondent to reprezentant: ☐ mieszkańców ☐ przedsiębiorców ☐ NGO

M6. Zakres interwencji, jaki miał być realizowany w ramach uzyskanych środków (zaznaczyć wszystkie realizowane cele):

☐ przygotowanie lokalnej strategii rozwoju (wsparcie przygotowawcze)	☐ koszty bieżącej działalności	☐ rewitalizacja społeczno-gospodarcza
☐ wsparcie przedsiębiorstw	☐ wsparcie tworzenia inkubatora przedsiębiorczości	☐ działania na rzecz osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym (aktywizacja)
☐ animacja społeczności lokalnej (wzmacnianie potencjału społeczności)	☐ rozwój gospodarki społecznej	☐ poprawa i rozwijanie infrastruktury
☐ usługi dla gospodarki i ludności wiejskiej	☐ inne, jakie?	

ii. Organizacja LGD

1. Poza zespołem pracowników LGD (biurem) ważnym ciałem jest Rada LGD:

- a. Jak częste są posiedzenia Rady? Czy częstotliwość ta zmieniła się ze względu na wdrażanie instrumentu RLKS? Jeśli tak, czy miało to jakiś wpływ na zdolność decyzyjną (frekwencja, kworum do podejmowania decyzji, itp.)
- b. O jakich sprawach, również tych wynikających z uregulowań wewnętrznych LGD, Rada obecnie decyduje (także poza oceną i wyborem projektów)? Jakie inne sprawy powinna opiniować lub o nich decydować?
- c. Czy obecni członkowie Rady brali udział w tworzeniu LSR?
- d. W jakim stopniu Rada może wpływać na kierunek i rodzaj podejmowanych działań?
 - i. W jakich sprawach instrument RLKS pozostawia swobodę decyzyjną LGD?

2. Czy pod wpływem współpracy w ramach LGD poprawiła się komunikacja i zacieśniła się między aktorami wpływającymi na lokalny rozwój? Co się zmieniło?

iii. Wdrażanie LSR

3. Czy sposób działania partnerów w ramach LGD pozwalał na efektywną i skuteczną realizację LSR?

4. Czy cele LSR są nadal aktualne?

- i. Jakie cele już udało się osiągnąć?
- ii. Czy są takie cele, których nie udało się dotąd osiągnąć – jakie? Dlaczego?
- iii. Jeśli nie wszystkie cele są aktualne - co spowodowało, że straciły aktualność?

5. Na jakim etapie wdrażania LSR jest Państwa LGD? Co już udało się zrobić, a co jeszcze przed Państwem?

- a. Czy, niezależnie od etapu, udało się Państwu osiągnąć przyjęte wskaźniki? Jeśli tak, co przyczyniło się do tego sukcesu? Dopytać o wpływ takich cech jak:
 - i. sprawność organizacyjna LGD;
 - ii. trafność wskaźników – proszę podać przykłady takich wskaźników, których trafność była niska.
- b. Czy są jakieś wskaźniki, których osiągnięcie może być zagrożone?
 - i. Jeżeli tak, proszę wskazać które?
 - ii. Co spowodowało trudność w ich osiągnięciu? Tu w szczególności dopytać o:
 1. trafność wskaźników (jeśli tak – proszę podać przykład wskaźnika, który jest nietrafny);
 2. trafność diagnozy, na której opierała się LSR
 3. sprawność organizacyjna LGD; kompetencje pracowników; tempo i organizacja pracy (w tym Rady LGD),
- c. Czy w ramach podjętych działań były takie, które pozwalają na zatrzymanie młodych ludzi w regionie?

6. Czy postawione cele można było osiągnąć lepiej, szybciej, łatwiej, gdyby zastosowane były inne rozwiązania? Jakie musiałyby to być rozwiązania?

- a. Jakie mechanizmy, powiązania, regulacje w szczególności przyspieszały wdrażanie LSR?
- b. A jakie mu przeszkadzały?
- c. Jakie wcześniejsze doświadczenia LGD wpływają na typ, zakres i łatwość wdrażania działań na rzecz rozwoju lokalnego?

7. Co P. zdaniem utrudnia wdrażanie LGD? Proszę podać przykłady konkretnych problemów, których P. doświadczyliście:

- a. Po stronie LGD
- b. W związku ze współpracą z JST?

8. Jak – pod wpływem wdrażania RLKS – zmieniło się LGD i wyobrażenia Państwa o tym, czym ona jest?

- a. Czy zwiększyła się identyfikacja mieszkańców z obszarem LGD?

- i. Czy pod wpływem wdrażania RLKS zwiększyła się aktywność mieszkańców? Jeśli tak, jakie są formy tej aktywności? Jak oceniono wzrost/spadek/stagnację poziomu aktywności?
 - b. Jak wdrażanie LSR wpłynęło na komunikację między partnerami działań lokalnych?
 - c. Czy należy wesprzeć działania LGD kampanią informacyjno-promocyjną? Jeśli tak, do kogo powinna być ona kierowana? Jakie działania informacyjno-promocyjne byłyby tu najbardziej pożądane? Co dałoby ich uruchomienie?
- 9. Jakie zmiany należy wprowadzić, aby usprawnić wdrażanie LSR?**
- iv. Rezultaty działań**
- 10. Jak –według P. wiedzy – realizacja LSR wpłynęła na kierunek i tempo zmian na obszarze LGD?**
- a. Czy w ramach podjętych działań były takie, które pozwalają na zatrzymanie młodych ludzi w regionie?
 - b. Czy przyjęte wskaźniki pozwalają na włączenie grup narażonych na wykluczenie społeczne? Dlaczego?
 - c. Jak zmienia się potencjał turystyczny obszaru LGD?
 - d. W jakim stopniu projekty realizowane w ramach LSR były innowacyjne?
 - i. Jakie można wyróżnić typy innowacji powstałych w ramach LSR?
 - e. Czy projekty realizowane w ramach LSR są spójne ze zidentyfikowanym potencjałem rozwojowym obszaru objętego LSR i czy te projekty przyczyniają się do jego wzmocnienia?
 - f. Czy przeprowadzone w ramach LSR inwestycje są komplementarne względem siebie lub względem wiodącego projektu/tematu określanego w LSR?
- 11. Jak – pod wpływem wdrażania LSR– zmieniła się LGD i wyobrażenia mieszkańców o tym, czym ona jest?**
- a. Czy zwiększyła się identyfikacja mieszkańców z obszarem LGD?
 - i. Czy zwiększyła się aktywność mieszkańców? Jeśli tak, jakie są formy tej aktywności? Jaka jest podstawa oceny tej zmiany (lub jej braku)?
 - ii. Jakie inne działania (niezależnie od wdrażania LSR) wpływają na aktywność mieszkańców?
 - b. Czy należy wesprzeć działania LGD kampanią informacyjno-promocyjną? Jeśli tak, do kogo powinna być ona kierowana? Jakie działania informacyjno-promocyjne byłyby tu najbardziej pożądane? Co dałoby ich uruchomienie?
- 12. Czym jest według P. „zrównoważony rozwój” – czy cele LSR sprzyjają osiągnięciu tego stanu? Dlaczego?**
- a. Jakie obszary tematyczne należy zaplanować dla RLKS, żeby stanowiły odpowiedź na lokalne wyzwania i jednocześnie mogły być realizowane na poziomie LGD?
 - b. Które cele obecnie sformułowane w LSR P. zdaniem wpłyną najbardziej na kierunek działań w kolejnych latach?
 - c. Czy przyjęte rozwiązania dotyczące wdrażania LSR będą miały wpływ na kierunek rozwoju powiatu w przyszłości? Na czym będzie polegał ten wpływ – jakie działania i rozwiązania przyjęte obecnie mogą mieć długofalowe (pozytywne lub negatywne) konsekwencje?
 - d. Czy stworzony dzięki wsparciu w ramach LSR potencjał rozwojowy jest w dostateczny sposób wykorzystywany i promowany? Co należałoby poprawić?
- 13. Czy dla realizacji celów LSR niezbędne jest rozszerzenie finansowania o środki z RPO?**